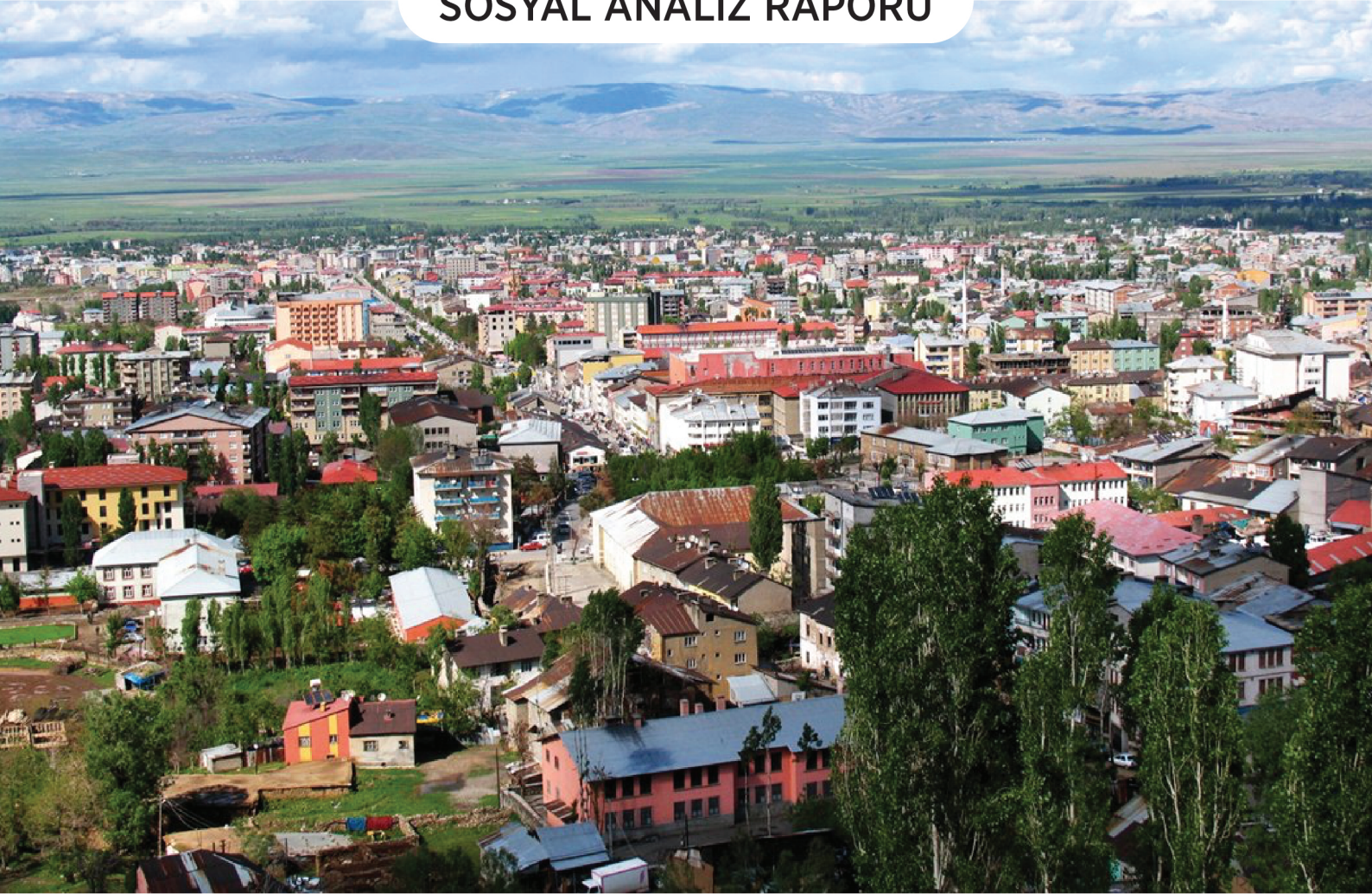

MUŞ İLİ

SOSYAL ANALİZ RAPORU

DAKA

DOĞU ANADOLU
KALKINMA AJANSI

MUŞ İLİ SOSYAL ANALİZ RAPORU

İÇİNDEKİLER

1. NÜFUS VE DEMOGRAFİ.....	1
1.1. Nüfus.....	1
1.1.1. Mevcut Durum.....	1
1.1.3 Nüfusun Mekansal Dağılımı.....	3
1.2 Göç.....	3
1.2.1 Alınan Verilen Göç.....	4
2. EĞİTİM.....	6
2.1 Okur-Yazarlık.....	7
3. SAĞLIK.....	9
3.1 Temel İdari Sağlık Verileri.....	9
3.2 Bebek ve Çocuk Ölüm Oranları.....	10
3.3 Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi.....	11
3.4 İlde Sık Görülen Hastalıklar.....	11
3.5 Ruhsal Sağlık.....	12
3.6 İntihar Oranları.....	12
4. AİLE.....	14
4.1 Mevcut Durum ve Eğilimler.....	14
4.1.1 Evlilik Oranları.....	14
4.2 Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü.....	15
5. GÜVENLİK VE ADALET.....	20
5.1 Mevcut Durum ve Eğilimler.....	20
6. İSTİHDAM.....	23
6.1 Mevcut Durum ve Eğilimler.....	23
6.1.1 İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları.....	23
6.2 Sektörlere Göre İstihdam.....	28
6.3 Faaliyet Gruplarına Göre İstihdam.....	30
7. SOSYAL GÜVENLİK.....	32
7.1 Mevcut Durum ve Eğilimler.....	32
8. GELİR DAĞILIMI VE FIRSAT EŞİTLİĞİ.....	36
8.1 Mevcut Durum ve Eğilimler.....	36

8.2 İşletmelerin ve Sektörlerin Mekansal Dağılımı.....	39
9. KONUT.....	41
9.1 Mevcut Durum ve Eğilimler	41
9.1.1 Konut Mülkiyet Durumu.....	41
9.2 Konut Niteliği	41
9.2.1 Konut Yaşı.....	41
9.2.2 Isınma Biçimi	41
10. YOKSULLUK.....	43
10.1 Mevcut Durum ve Eğilimler.....	43
10.2 Yoksulların Profili.....	45
11. SOSYAL YARDIMLAR	48
11.1 Mevcut Durum ve Eğilimler.....	48
11.1.1 Sosyal Yardımlardan Faydalanma Durumu ve En Çok Faydalanılan Sosyal Yardımlar	48
12. SOSYAL HİZMETLER.....	52
12.1 Mevcut Durum ve Eğilimler.....	52
12.1.1 Çocuklara ve Gençlere Yönelik Hizmetler	52
12.2 Kadınlara Yönelik Hizmetler	57
12.3 Engellilere Yönelik Hizmetler	60
12.4 Yaşlılara Yönelik Hizmetler	61
13. SİVİL TOPLUM VE SOSYAL HAREKETLER	65
13.1 Mevcut Durum ve Eğilimler.....	65
13.1.1 Vakıf Sayısı.....	65
13.2 Vakıfların Türleri ve Hedef Kitleleri.....	66
13.3 Dernek Sayısı ve Dernekleşme Düzeyi.....	66
13.4 Derneklerin Türleri ve Hedef Kitleleri	67
KAYNAKÇA.....	69

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: Muş, TRB2 ve Türkiye nüfus verileri	1
Tablo 2: Muş ilçeleri nüfus verileri	1
Tablo 3: Kadın-Erkek Nüfus	2
Tablo 4: Toplam Doğurganlık Hızı	3
Tablo 5: Muş Merkez Ve İlçelerdeki Okul, Öğrenci, Öğretmen Ve Derslik Sayıları	6
Tablo 6: Temel Sağlık Verileri	9
Tablo 7: Nüfus Başına Düşen Hekim Sayıları	9
Tablo 8: Bebek ve Çocuk Ölüm Hızları	10
Tablo 9: Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi	11
Tablo 10: İlde Sık Görülen 5 Hastalık	11
Tablo 11: İlde Sık Görülen 5 Ruhsal Hastalık	12
Tablo 12: İntihar Sayıları ve Kaba İntihar Hızı	12
Tablo 13: Kaba Evlenme ve Kaba Boşanma Hızı (Muş-TRB2-Türkiye)	15
Tablo 14: İlk Evlenme Yaşı (Muş-TRB2-Türkiye)	15
Tablo 15: Yıllara Göre Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	16
Tablo 16: İllere ve hanehalkı tiplerine göre hanehalkı sayısı, 2014-2015	17
Tablo 17: İllere ve hanehalkı tiplerine göre hanehalkı sayısı, 2014-2015	18
Tablo 18: İlçelere Göre Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü 2013	18
Tablo 19: Ceza infaz kurumu sayısı, 2013	20
Tablo 20: Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlülerin Suçlara Göre Dağılımı, (Daimi ikametgah ili olarak Muş alındığında) 2013	21
Tablo 21: Geniş yaş grubuna ve yıllara göre işgücüne katılma oranı (%), (15+ yaş), TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari) ERKEK	23
Tablo 22: Geniş yaş grubuna ve yıllara göre işgücüne katılma oranı (%), (15+ yaş), TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari) KADIN	24
Tablo 23: TRB2 Bölgesi Özet İşgücü Tablosu	25
Tablo 24: Kurumsal olmayan nüfusun yıllara göre işgücü durumu, 2011-2013 [15+ yaş]	27
Tablo 25: İşgücüne katılma oranları (%)	27
Tablo 26: İşsizlik oranı (%)	28
Tablo 27: İstihdam oranı (%)	28
Tablo 28: İstihdamın sektörel dağılımı, TRB2, 2009-2013	29
Tablo 29: İstihdamın Yıllara Göre Oranı (TRB2)	32
Tablo 30: Faaliyet Koluna Göre İstihdam Sayıları	33
Tablo 31: TRB2 Bölgesi ve Türkiye Kayıtdışı İstihdam Oranları	33
Tablo 32: Sosyal Güvenlik İstatistikleri	34
Tablo 33: Sosyal Güvenlik Türüne Göre Kayıtlı Kişi Sayısı (2015 yılı Aralık ayı itibarıyla)	34
Tablo 34: Düzey 2 Bölgeleri itibarıyla Gelir Dağılımı, 2014	36
Tablo 35: Düzey 1 Bölgeleri itibarıyla Gelir Dağılımı, 2006, 2014	38
Tablo 36: Gini Katsayısı	38
Tablo 37: İşletmelerin ve Sektörlerin Dağılımı	39
Tablo 38: Konut Mülkiyet Durumu	41
Tablo 39: Konut Yaşı	41
Tablo 40: Isıtma Sistemi	42

Tablo 41:Türkiye Geneli-Yoksulluk.....	44
Tablo 42:Yoksulluk Sınırı, Sayısı ve Oranı, Orta Doğu Anadolu.....	44
Tablo 43: Yoksulluk Sınırı, Sayısı ve Oranı, TRB2 (Van,Bitlis,Muş,Hakkari).....	45
Tablo 44:2015 Yılında Verilen Yardımlar Genel Toplamı.....	50
Tablo 45: Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yapılan Yardımlar, 2016	50
Tablo 46:Muş İli Sosyal ve Ekonomik Destek Toplamı	52
Tablo 47: Suç Türüne Göre Hükümlüler	54
Tablo 48:Güvenlik Birimlerine Getirilen Çocukların Suç Türü.....	55
Tablo 49:Evlat Edinme/Koruyucu Aile.....	56
Tablo 50:Şiddet İstatistikleri, 2008.....	58
Tablo 51: İlde Şiddet İstatistikleri.....	58
Tablo 52: Sığınma Evlerine Yerleşen Kadınlara İlişkin Bilgiler.....	59
Tablo 53:Konukevinde Kalanların Sosyo-Demografik Özellikleri	59
Tablo 54:Engellilere İlişkin Bilgiler	60
Tablo 55: Engelli Evde Bakım İle İlgili Bilgiler.....	60
Tablo 56: Vakıf Sayıları, 2016.....	65
Tablo 57: Yeni Vakıf Sayısının Yıllara Göre Dağılımı	65
Tablo 58: Dernek Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı.....	66
Tablo 59: Derneklerin Türlerine Göre Dağılımı, 2014	67

Sosyal Analiz Raporu - MUŞ

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, Temmuz.2016

Raporu Hazırlayan:

Yatırım Destek Ofisi

1.NÜFUS VE DEMOGRAFİ

Sınırları belli bir alanda yaşayan insan sayısı, nüfus olarak adlandırılmaktadır. Nüfus yapısını; nüfusun yaş yapısı, çalışan nüfus oranı, nüfusun cinsiyet yapısı, kır ve şehirlerde yaşayan nüfus oranı gibi faktörler belirler. Bu faktörlerdeki değişim Muş ilindeki demografik dönüşümün anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

1.1. Nüfus

1.1.1. Mevcut Durum

Doğu Anadolu bölgesinde yer alan Muş ili, TRB2 bölgesinde nüfus bakımından 2. büyük ildir. Muş il nüfusunda 2011 yılından itibaren, Malazgirt ve Bulanık ilçelerinde 2012, diğer ilçelerde ise 2011 yılından itibaren azalma görülmektedir.

Tablo 1:Muş,TRB2 ve Türkiye nüfus verileri

	Muş	TRB2	Türkiye
2010	406.886	2.022.373	73.722.988
2011	414.706	2.046.027	74.724.269
2012	413.260	2.082.470	75.627.384
2013	412.553	2.092.863	76.667.864
2014	411.216	2.111.068	77.695.904
2015	408.728	2.124.349	78.741.053

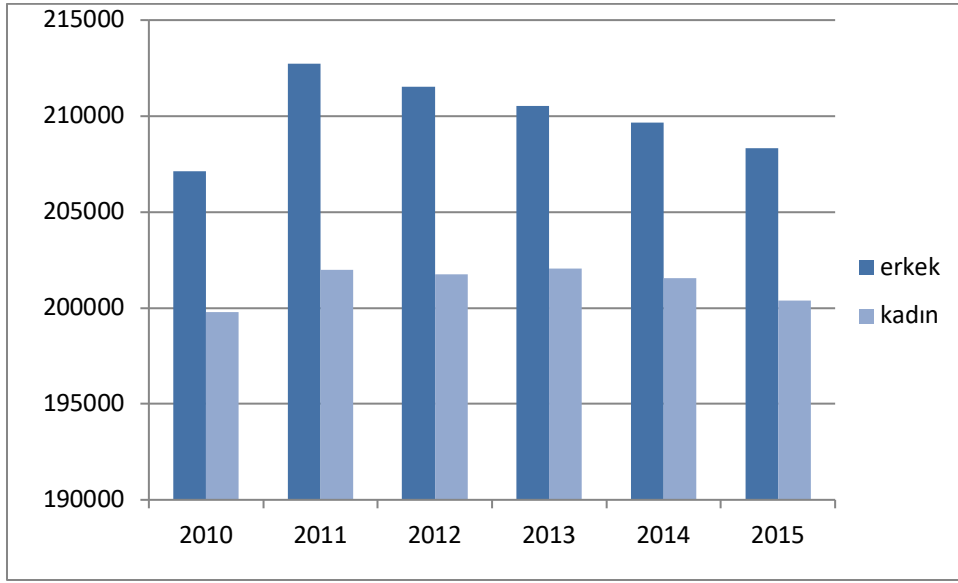
Kaynak: TÜİK,2015

Tablo 2: Muş ilçeleri nüfus verileri

	Bulanık	Hasköy	Korkut	Malazgirt	Merkez	Varto
2010	84.315	28.732	27.016	59.276	173.771	33.776
2011	84.713	28.322	27.131	60.010	180.767	33.763
2012	85.114	27.613	26.992	60.261	179.534	33.746
2013	84.128	27.589	26.833	57.934	182.883	33.186
2014	83.266	27.240	26.431	55.804	186.097	32.378
2015	82.205	26.639	26.035	54.112	188.550	31.187

Kaynak: TÜİK,2015

Tablo 3: Kadın-Erkek Nüfus

Kaynak: TÜİK,2015

1.1.2 Nüfusun Yaşlara Göre Dağılımı ve Yaşlanma

Nüfusun yaşlara göre dağılımına bakıldığında; 0-14 yaş arasındaki genç nüfus oranı Muş ilinde %36,93 iken Türkiye’de %23,98’dir. 15-64 yaş aralığında çalışma çağındaki nüfus ile 65 yaş ve üzerindeki nüfus ise Türkiye ortalamasının altındadır.

Türkiye’de ortalama yaşam beklentisi 2000 yılı için kadında 71.5 yıl, erkekte 66.9 yıl; 2005 yılında kadında 72.7 erkekte 68,0 yıl; 2010 yılı için ise kadında 73,8 yıl erkekte 69,0 yıldır.2013-2014 yıllarında ise erkekte 75.3 kadında 80.7 yıldır.

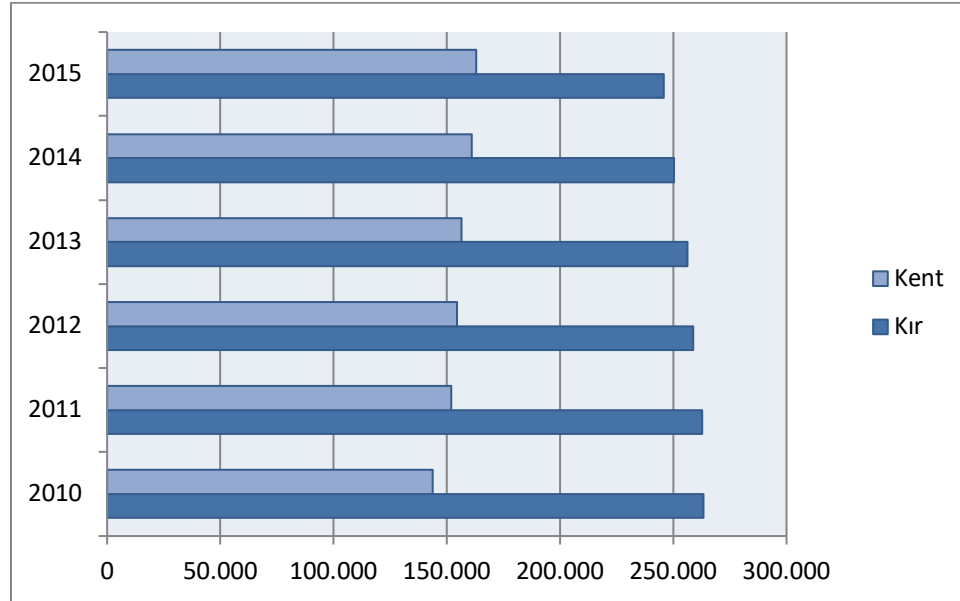
	Muş		TRB2		Türkiye	
	Nüfus	Oran	Nüfus	Oran	Nüfus	Oran
0-14	150.959	36,93	759.894	35,77	18.886.220	23,98
15-64	239.933	58,71	1.283.057	60,39	53.359.594	67,77
65+	17.836	4,36	81.398	3,84	6.495.239	8,25
Toplam	408.728	100	2.124.349	100	78.741.053	100

Tablo 4: Toplam Doğurganlık Hızı

	2013			2014			2015		
	Muş	TRB2	Türkiye	Muş	TRB2	Türkiye	Muş	TRB2	Türkiye
<15	17	63	404	14	57	370	6	34	244
15-17	478	2.018	21.777	455	1.845	20.229	426	1.630	17.789
18-19	988	4.508	67.547	1.000	4.293	65.482	867	3.970	60.893
20-14	3.522	16.878	321.583	3.642	17.314	325.594	3.340	16.200	313.345
25-29	3.025	15.223	397.998	3.268	15.735	414.924	3.136	15.599	412.331
30-34	2.150	11.505	307.858	2.178	11.413	326.204	2.017	10.757	321.302
35-39	965	4.986	132.589	990	5.023	144.345	956	4.986	151.591
40-44	272	1.671	28.802	323	1.944	34.090	292	1.818	34.954
45-49	61	386	2.897	50	275	2.606	34	247	2.465
50+	15	62	391	8	67	372	7	56	431
Bilinmeyen	20	131	12.242	13	116	11.070	24	114	10.438
Toplam	11.513	57.431	1.294.088	11.941	58.082	1.345.286	11.105	55.411	1.325.783

1.1.3 Nüfusun Mekansal Dağılımı

Nüfusu 10000 in altında bulunan yerleşmelerde yaşayan nüfusa kırsal nüfus denir. Kırsal nüfusun geçimi büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Muş ilinde de nüfusun büyük bölümü kırsalda yaşamaktadır.

1.2 Göç

Nüfusun hareketliliği ve yapısını etkileyen çok önemli bir faktör de göçtür. Göçler iç göç, dış göç, kısa ve uzun süreli göçler şeklinde gerçekleşebilmektedir. Tüm bölge için çok önemli bir olgu olan göç, bölgedeki diğer illere göre daha düşük oranda

Muş'ta göç verilerinde azalma olmakla birlikte hala verilen göçün alınan göçten fazla olduğu ve bu şekilde net göç hızının negatif olduğu görülmektedir. Net göç hızı 2010-2011 döneminde binde eksi 14,78 iken 2014-2015 döneminde binde eksi 26,8 olarak gerçekleşmiştir.

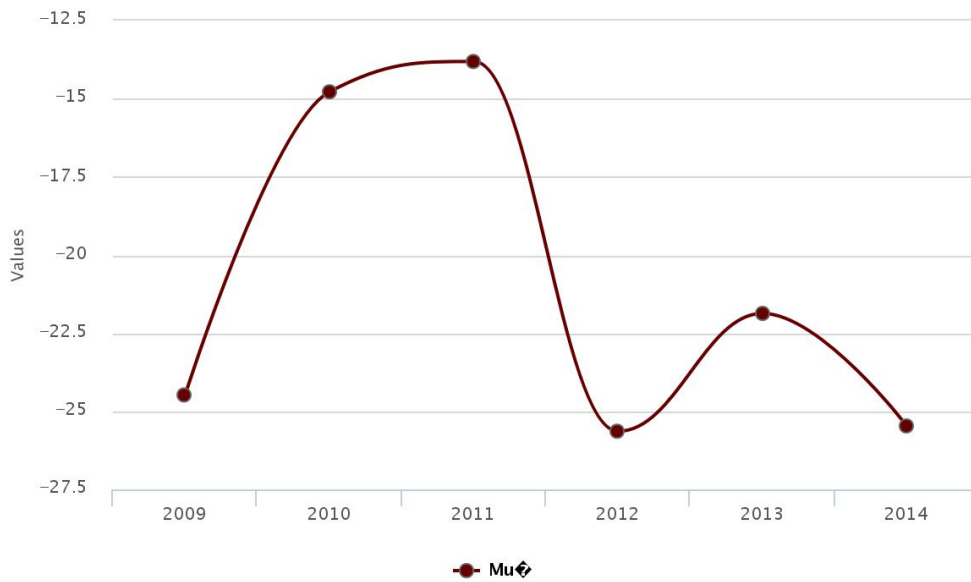
1.2.1 Alınan Verilen Göç

Göç, yerleşim yerini genellikle en az 6 aylığına değiştirme amacıyla yapılan fiziksel olaydır.

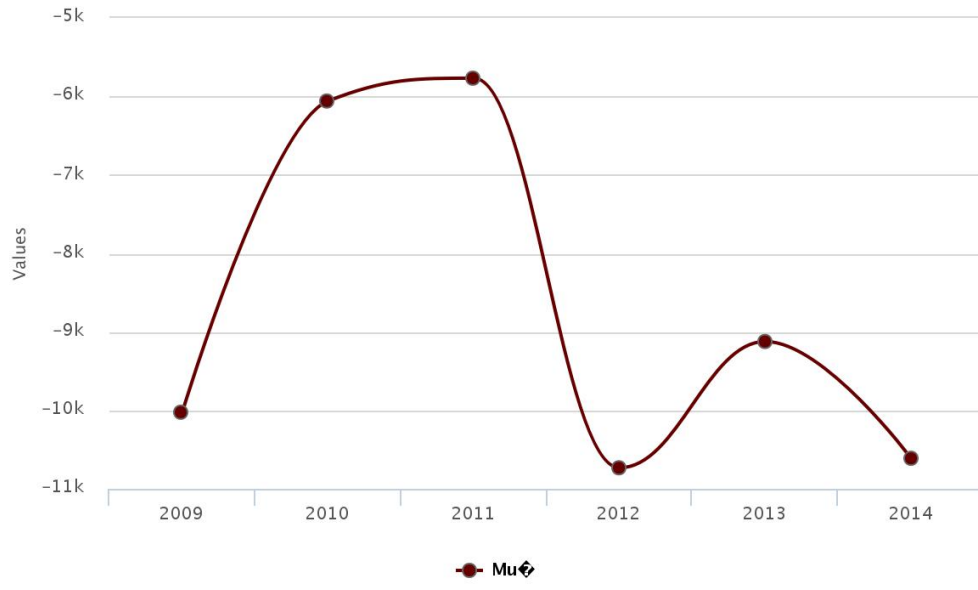
Göçleri etkileyen itici faktörler; savaşlar, açlık, siyasal ya da dini baskılar, yüksek enflasyon, düşük ücretler iken çekici faktörler; iyi iş, yüksek ücret, iyi eğitim, dinsel özgürlük, aileye yakınlık olarak sıralanabilir.

	Alınan Göç	Verilen Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
2010	11.782	17.841	-6.059	-14,78
2011	12.895	18.663	-5.768	-13,81
2012	9.914	20.646	-10.732	-25,64
2013	11.070	20.193	-9.123	-21,87
2014	12.077	22.688	-10.611	-25,48
2015	12.752	23.855	-11.103	-26,80

Grafik-1 Net Göç

Grafik-2 Net Göç Hızı (Binde)

2.EĞİTİM

Eğitim: Toplum yaşayışında yer edinmek için edinilen bilgi, beceri ve anlayışlara denir. Eğitim geniş anlamda, bireylerin toplumun standartlarını, inançlarını ve yaşama yollarını kazanmasında etkili olan tüm sosyal süreçlerdir. Kısaca “istenilen davranışı geliştirme süreci” olarak da anlatılabilir. Bireylerin hem okul dışında hem de içinde hayat boyu edindikleri tecrübelerin tamamını kapsayan eğitim örgün ve yaygın eğitim olmak üzere iki kanaldan yapılmaktadır. “Örgün eğitim; bir program dahilinde, belli bir sürede ve okulda gerçekleşirken; yaygın eğitim bireylere temel bilgiler vermek, yeteneklerini geliştirmek ve belli nitelikler kazandırmak amacı ile verilen okul dışı eğitimidir” (Milli Eğitim Dergisi, 2003). Bu bağlamda örgün eğitim kadar yaygın eğitim de üzerinde önemle durulması gereken konulardandır.

Tablo 5: Muş Merkez Ve İlçelerdeki Okul, Öğrenci, Öğretmen Ve Derslik Sayıları

		Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı	Derslik sayısı
BULANIK	Anaokulu	59	1517	61	-
	İlköğretim	139	19037	972	-
	Genel ortaöğretim	3	1601	70	-
	Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	2	798	48	-
HASKÖY	Anaokulu	2	674	35	11
	İlköğretim	39	5.812	385	286
	Genel ortaöğretim	2	580	50	23
	Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	2	648	42	31
KORKUT	Anaokulu	1	51	4	4
	İlköğretim	54	5904	320	300
	Genel ortaöğretim	1	148	*	8
	Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	2	486	55	32
MALAZGİRT	Anaokulu	1	1079	-	5
	İlköğretim	124	12951	-	639
	Genel ortaöğretim	3	1114	-	37
	Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	3	1043	-	21
MERKEZ	Anaokulu	8	3440	370	73
	İlköğretim	203	36821	-	1631

	Genel ortaöğretim	8	4030	-	145
	Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	9	6194	-	200
VARTO	Anaokulu	1	575	28	14
	İlköğretim	75	5351	303	281
	Genel ortaöğretim	1	335	21	14
	Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	2	771	89	38

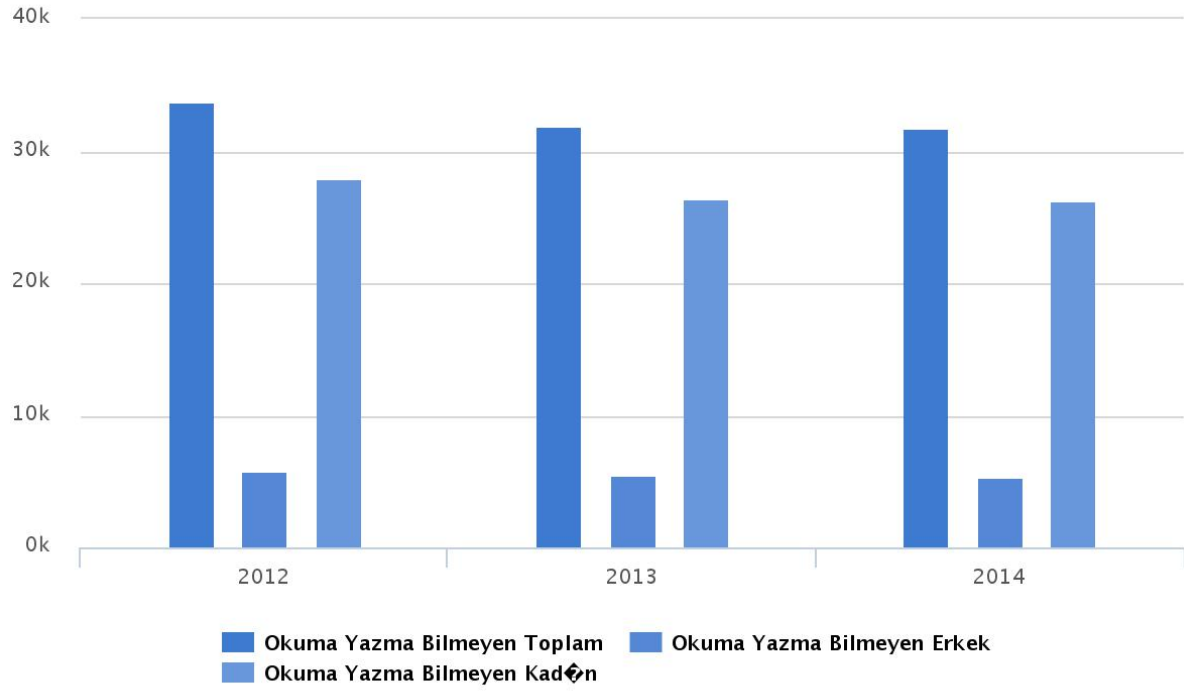
*Korkut Çok Programlı Lisesi bünyesinde Anadolu Lisesi ve Meslek Lisesi barındırdığı için Mesleki Teknik Ortaöğretimdeki öğretmen sayısı aynı zamanda Genel Ortaöğretim öğretmen sayısı içermektedir.

2.1 Okur-Yazarlık

Muş'ta 2014 yılı itibari ile okuryazar nüfus yüzde 90,72 ile gerçekleşirken kadın okuryazarlığı %84 ile erkek okuryazarlığının 12 puan altındadır.

Yıl	Okuma Yazma Bilmeyen Toplam	Okuma Yazma Bilmeyen Erkek	Okuma Yazma Bilmeyen Kadın	Okuma Yazman Bilen Toplam	Okuma Yazman Bilen Erkek	Okuma Yazma Bilen Kadın	Okuma Yazma Bilmeyen Oranı Toplam	Okuma Yazma Bilmeyen Oranı Erkek	Okuma Yazma Bilmeyen Oranı Kadın	Okuma Yazma Bilen Oranı Toplam	Okuma Yazma Bilen Oranı Erkek	Okuma Yazma Bilen Oranı Kadın
2012	33.763	5867	27.896	301.939	167.319	134.620	10,06	3,39	17.17	89.94	96.61	82.83
2013	31.946	5485	26.461	305.010	167.965	137.045	9,48	3,16	16.18	90.52	96.84	83.82
2014	31.683	5378	26.305	309.861	169.857	140.004	9,28	3,07	15.82	90.72	96.93	84.18

Grafik-3 Okuma Yazma Bilmeyenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı

3. SAĞLIK

Sağlık, yalnızca hasta veya sakat olmamak değil beden, ruhen ve sosyal yönlerden tam bir iyilik halidir (Dünya Sağlık Örgütü, 2016). Sağlık hizmetleri, fert ve toplumun sağlıklı, uzun ömürlü olmasını ve verimli çalışmasını sağlar. Bu amaçla sağlık hizmetleri yürütülür. Ülke genelinde olduğu gibi bölgede de sağlık hizmetlerinin büyük bir kısmı merkezi yönetim tarafından sağlanmaktadır. Bu hizmetlerin amacı; kişi, aile ve toplumların sağlıklarının korunması, geliştirilmesi, hasta olanların tedavi edilmesi ve tedavi edilenlerin geri kalan yaşamlarını sağlıklı olarak sürdürebilmelerini sağlamaktır. En büyük hizmet sağlayıcılar Sağlık Bakanlığı ve üniversitelerdir.

3.1 Temel İdari Sağlık Verileri

Sağlık sistemi içerisinde birinci basamakta sağlık ocakları, ikinci basamakta yataklı tedavi kuruluşları ve üçüncü basamakta üniversite ve ihtisas hastaneleri bulunmaktadır. İlde 7 devlet hastanesi ve 2 özel hastane bulunmakta olup toplam yatak sayısı 2014 yılı için 766'dır. Yatak doluluk oranının ise yüzde 75'e yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Temel Sağlık Verileri

	Devlet Hastanesi Sayısı	Özel Hastane Sayısı	Yatak Sayısı	Nitelikli Yatak Sayısı	Yatak Doluluk Oranı (%)	Hekim Sayısı	Uzman Hekim Sayısı	Aile Hekimi Sayısı (Aktif Çalışan)	Diş Hekimi Sayısı	Hemşire Sayısı	Ebe Sayısı
2012	7	2	608	45	73	372	174	198	32	530	241
2013	7	2	756	45	73	392	160	232	40	559	198
2014	7	2	766	45	72	368	164	204	54	534	178

Kaynak: İl Sağlık Müdürlüğü, 2016

10.000 başına düşen hekim ve hemşire sayıları incelendiğinde yıllar içerisinde nüfusa oranla stabil bir durumda olduğu görülmektedir. Ancak uzman hekim sayısının hala düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 7: Nüfus Başına Düşen Hekim Sayıları

MUŞ	10.000 kişi başına düşen hekim sayısı	10.000 kişi başına düşen uzman hekim sayısı	10.000 kişi başına düşen diş hekimisi sayısı	10.000 kişi başına düşen aile hekimisi sayısı	10.000 kişi başına düşen hemşire sayısı
2012	9,37	4,35	0,82	4,95	13,26
2013	9,84	4,11	1,15	5,81	13,90
2014	9,26	4,12	1,36	5,12	13,08

Kaynak: İl Sağlık Müdürlüğü, 2016

Aile Hekimi Uygulamalarının Durumu

Türkiye'de 2010 Yılı İtibariyle Tüm Sağlık Ocakları, Aile Hekimliği Birimine Dönüştürülerek Aile Hekimliğine Geçilmiştir. Aile sağlığı merkezleri bir veya daha fazla aile hekimi ile aile sağlığı elemanlarınca aile hekimliği hizmetinin verildiği sağlık kuruluşları olarak hizmet vermektedirler. Toplum sağlığı merkezleri ise sağlıkla ilgili risk ve sorunları belirleyen, çözülmesi için planlama çalışmaları yapan ve uygulayan, bölgesinde bulunan sağlık kuruluşları ile diğer kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyonu sağlayan kuruluşlar olarak kurulmuşlardır (www.ailehekimligi.gov.tr) .İlde aile hekimi sayısı 2014 yılında 204 olmuştur ve 10.000 kişi başına düşen aile hekimi sayısı 5,12 olarak gerçekleşmiştir.

3.2 Bebek ve Çocuk Ölüm Oranları

Bir yıl içinde canlı doğmuş bebeklerin, bir yaşına gelmeden binde kaçının öldüğünü gösteren tabloya bebek ölüm hızı denir. Bebek ölüm hızı, o bölgedeki çocukların sağlık düzeylerini gösterir. Çocuk ölüm hızı ise 5 yaşını tamamlamadan ölen çocuk sayısının aynı yıl doğan canlı bebek sayısına oranını vermektedir.

Bu oran Muş'ta 2014 yılı itibari ile binde 12,8 iken ülkemizde binde 11,1'dir. Gelişmiş ülkelerde ise bu oran binde 10 veya daha azdır. Bu ölümlerin, %60'ı doğumdan sonraki 1 ay içerisinde görülür. Kalan kısmı ise ilk 1 aydan sonra başlayan ve 1 yaşına kadar olan ölümlerdir. Bir yaşına kadar olan ölümlerin nedenleri arasında yetersiz bağışıklama, beslenme yetersizliği ve çevre koşulları ve bebek bakım koşullarının olumsuz olması gösterilmektedir. İlk 1 ay içerisinde görülen ölümler daha çok doğumsal anormalliklere bağlı olduğu için düzeltilmesi zordur. Bir yaşına kadar olan ölümler ise çevre ve bakım koşullarının düzeltilmesi sonucu önlenilecek hastalıklardan oluşmaktadır. Günümüzde çevre ve sağlık koşullarının gün geçtikçe düzeleceğini düşünürsek, ilk 1 ay içerisindeki ölümlerin (neonatal ölümler), ileriki yıllarda sağlık sorunlarının başında gelmesi beklenmektedir.

Tablo 8: Bebek ve Çocuk Ölüm Hızları

	Bebek Ölüm Hızı (Binde)		Çocuk Ölüm Hızı (Binde)	
	Muş	Türkiye	Muş	Türkiye
2011	17,8	11,7	23,7	11,3
2012	14,6	11,6	19,7	11
2013	16,3	10,8	17,5	10,3
2014	12,8	11,1	16,4	10,1

Kaynak: İl Sağlık Müdürlüğü, 2016

3.3 Doğuştan Beklenen Yaşam Süresi

Doğuştan yaşam beklentisi yeni doğmuş bir bireyin yaşamı boyunca belirli bir dönemdeki yaşa özel ölümlülük hızlarına maruz kalması durumunda yaşaması beklenen ortalama yıl sayısını göstermektedir.

Tablo 9: Doğuştan Beklenen Yaşam Süresi

	2013		
İLLER	Toplam	Erkek	Kadın
Bitlis	77,5	75	80
Hakkari	77,3	75,4	79,1
Muş	77,5	74,2	80,9
Van	75,6	73,2	78
Türkiye	76,3	73,7	79,4

Kaynak: TÜİK, 2013

İl ve Türkiye istatistikleri incelendiğinde yıllar içerisinde hem kadın hem erkekler için doğuştan yaşam beklentisinin önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Muş 77,5 yaş yaşam beklentisi ile 76,3 olan Türkiye ortalamasının az da olsa üzerindedir. Doğuştan beklenen yaşam süresinin yüksekliği sağlık durumu ve yaşam kalitesinin yüksekliğini işaret etmektedir. Gelişmiş ülkelerde bu süre 80'in üzerine çıkarken gelişmekte olan ülkelerde 50'ye kadar inmektedir.

3.4 İlde Sık Görülen Hastalıklar

İlde 2014-2015 yıllarında en çok görülen hastalıklara bakıldığında solunum yolu hastalıklarının sıralarda yer aldığı dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, sindirim sistemleri hastalıkları da sık görülmektedir.

Tablo 10: İlde Sık Görülen 5 Hastalık

	İlde Sık Görülen 5 Hastalık		
2014	Solunum Sistemi Hastalıkları	Hipertansiyon	Akut-Gastro Entesit
2015	Hipertansiyon	Akut Üst Solunum Yolu Hastalıkları	Sindirim Sistemleri

Kaynak: İl Sağlık Müdürlüğü, 2016

3.5 Ruhsal Sağlık

Fiziksel hastalıkların yanında ruhsal hastalıkların da çeşitliliği ve sıklığı bireylerin ve toplumun sağlıklarını ve hayatlarını önemli ölçüde etkilemektedir. 2013-2015 yılları arasında ilde sık görülen hastalıklara bakıldığında Organik olmayan psikoz, bipolar duygulanım bozukluğu, disosyal kişilik bozukluğu, obsesif kompulsif bozukluğu ve şizofreni hastalıkları öne çıkmaktadır.

Tablo 11: İlde Sık Görülen 5 Ruhsal Hastalık

	İlde Sık Görülen Ruhsal Hastalıklar				
2013	Yaygın anksiyete bozukluğu	Depresif nöbet	Obsesif Kompulsif Bozukluğu	Bipolar duyguların bozukluğu	Şizofreni
2014	Bipolar duyguların bozukluğu	Psikotik bozukluklar	Depresif nöbet	Şizofreni	Karışık anksiyete bozukluğu
2015	Organik olmayan psikoz	Bipolar duygulanım bozukluğu	Şizofreni	Disosyal kişilik bozukluğu	Obsesif Kompulsif Bozukluğu

Kaynak: İl Sağlık Müdürlüğü, 2016

3.6 İntihar Oranları

Kişilerin yaşadıkları ve çevresel etmenlerin de etkileriyle kendilerini bilerek ve isteyerek öldürmelerine intihar denilmektedir. Kaba intihar hızı ile de belli bir yıl içerisinde yüz bin nüfus başına düşen intiharlar verilmektedir.

Kaba intihar hızı Muş'ta Türkiye'nin üzerinde seyretmektedir. Yıllar içinde bakıldığında,

Tablo 12: İntihar Sayıları ve Kaba İntihar Hızı

	2010		2011		2012		2013	
	Muş	Türkiye	Muş	Türkiye	Muş	Türkiye	Muş	Türkiye
Toplam	23	2933	22	2677	30	3287	24	3189
Kaba intihar hızı (yüz binde)	5,67	4,02	5,36	3,62	7,25	4,37	5,81	4,19

Kaynak: TÜİK, 2013

Öncelikli Sorunlar

- Sağlık personeli sayısının yeterli olmaması
- Uzman doktor, hemşire ve poliklinik sayısının yetersizliği
- MR cihazları için uzun süre sıra beklenmesi nedeniyle tedavi süreçlerinin aksaması
- Devlet hastanelerinde yoğunluklar yaşanması
- Birçok hastanede yeni doğan ünitesinin olmaması
- Acil servislerin acil hastalar dışında kullanılması ile öncelikli hastalara verilmesi gereken hizmetlerin aksaması
- Hastaların ve hasta yakınlarının sağlık çalışanlarına fiziksel ve psikolojik şiddet gösterdikleri vakaların artması

Çözüm için Temel Araçlar ve Fırsatlar

- ✓ Merkezi planlamalar ile uzman hekim ve pratisyen sayılarının ilde artırılması
- ✓ İldeki sağlık kurumlarının hizmet binası eksikliklerinin giderilmesi
- ✓ İldeki teknolojik sağlık cihazlarının artırılması
- ✓ Bedensel, zihinsel ya da ekonomik durumları nedenleriyle dezavantajlı ve özel ihtiyaçları olan kişilere yönelik olarak sağlık hizmetlerine kolay erişimin sağlanması
- ✓ Sağlıklı beslenme alışkanlıklarının geliştirilmesi, fiziksel aktivite düzeyini artırmak için çeşitli çalışmalar yapılarak hastalıklardan korunmanın sağlanması
- ✓ İlde sağlık kurumları ve personel sayısındaki artışlarla birlikte, halihazırda uzmanlık alanlarının çeşitli olması ilin sağlık turizmi bakımından güçlenmesini sağlayacaktır.

4. AİLE

Aile toplumun temel taşı ve kültürün taşıyıcısıdır. Bir toplumun aile yapısı o toplumun sosyal yapısını doğrudan etkilemektedir. Bireylerin kişiliklerini etkileyen aile, bireyin toplumsal uyumunu da etkilemektedir. Herbir ferдин eğitim düzeyi, sağlık durumu, işgücüne katılımı gibi sosyal durumları aileden dolayı olarak etkilenmektedir.

Günümüzde aileler genellikle küçölüp çekirdek aile haline gelmiş ve aile arası bağlar eskiye göre zayıflamıştır. Bununla birlikte Doğu'daki illerde birçok geniş aile bulunmakta ve aileler arasındaki bağ daha kuvvetli görünmektedir. Bunda kırsal nüfusun kent nüfusuna oranının Batı'ya göre hala ciddi oranda yüksek olmasının etkisi bulunmaktadır. Düğün törenlerinde ve cenazelerde aileler birbirlerine destek olmak için yanyana bulunmakta, fakat aynı birliktelik iş ortaklığında görünmemektedir. Birlikte iş yapma eğilimi, ilişkilerdeki yakınlık gözönünde bulundurulduğunda oldukça düşüktür.

Muş ilinde evlilik ve boşanma önemli konular arasında yer almaktadır. İl genelinde tek eşlilik hakim olmakla birlikte, özellikle Bulanık ilçesinde ve köylerde birkaç hanımla evli olan beyler bulunmaktadır.

4.1 Mevcut Durum ve Eğilimler

4.1.1 Evlilik Oranları

Evlilik oranları aile yapısındaki dolayısıyla toplumdaki demografik değişimleri ve nüfus büyüklüklerini etkilemektedir. Türk Medeni Kanunu'na göre evlenmeye ehil erkek ve kadınların yıl içerisinde yaptığı ve 1000 nüfus başına düşen evlenme sayısı kaba evlenme hızını vermektedir. TRB2 bölgesindeki kaba evlenme hızı 2010-2015 yılları arasında her yıl Türkiye ortalamasının üstündedir. Muş ise 2010-2012 arası TRB2 ortalaması üzerindeyken 2013 ve 2014'de bölge ortalamasının altına inmiştir. Kaba boşanma hızına baktığımızda TRB2 bölgesi ortalamasının 2010-2015 arası her yıl Türkiye ortalaması altında seyrettiği görülmektedir. Muş ise TRB2 ortalamasının 2011-2012 yılları hariç altında seyretilmiştir. Türkiye bazında kaba boşanma hızı, 2010 yılında Muş'un 9,52 katı iken 2015 yılında bu oran 6,76'ya gerilemiştir. Böylesine ciddi bir farkın genelde bölgenin özelde Muş'un boşanmaya karşı olumsuz tutumundan kaynaklı olduğu söylenebilir.

Tablo 13: Kaba Evlenme ve Kaba Boşanma Hızı (Muş-TRB2-Türkiye)

	Kaba evlenme hızı (%)			Kaba boşanma hızı (%)		
	Muş	TRB2	Türkiye	Muş	TRB2	Türkiye
2010	9,07	8,65	7,98	0,17	0,22	1,62
2011	8,76	8,36	8,02	0,18	0,19	1,62
2012	9,00	8,63	8,03	0,22	0,20	1,64
2013	8,89	8,90	7,89	0,27	0,25	1,65
2014	8,88	8,97	7,80	0,25	0,26	1,70
2015	8,62	8,53	7,71	0,25	0,27	1,69

Kaynak: TÜİK, 2016

Ortalama ilk evlenme yaşını Muş- TRB2 bölgesi ve Türkiye için incelediğimizde çok büyük farklılık olmadığı gözlenmektedir. Özellikle köylerde kadınların erken yaşta imam nikahı ile evlendirildiğini ya da yaşlarının büyütülerek resmi nikahlarının kıyıldığı söylenmektedir. Hamile kalan çocuk-kadınlar hastaneye gitmeye çekinmekte, doğumlarını evde yapmayı tercih etmekte (veya tercih etmeye zorlanmaktalar). Böylece kendilerinin ve çocuklarının hayatlarını riske atmaktalar

Tablo 14: İlk Evlenme Yaşı (Muş-TRB2-Türkiye)

	Ortalama ilk evlenme yaşı / Erkek			Ortalama ilk evlenme yaşı / Kadın		
	Muş	TRB2	Türkiye	Muş	TRB2	Türkiye
2010	26,0	25,8	26,5	21,9	21,9	23,2
2011	25,9	25,8	26,6	21,9	22,0	23,3
2012	25,9	25,8	26,7	21,9	22,0	23,5
2013	25,8	25,7	26,8	21,7	22,0	23,6
2014	25,9	25,8	26,9	22,0	22,2	23,7
2015	25,8	25,8	27,0	21,8	22,2	23,9

Kaynak: TÜİK, 2016

4.2 Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü

Hanehalkı bir konut içerisinde kan bağı olsun olmasın birlikte yaşayan kişileri tanımlar. Hanehalkı kavramı tek bir aile için kullanabildiği gibi birkaç aile için de kullanılabilir. Hanehalkı büyüklüğü, hanehalkının tüketim yapısı söz konusu hanehalkı refahı hakkında bilgi verir. 2013 yılında Muş, 6,2'lik ortalama hanehalkı büyüklüğü ile Türkiye'nin en yüksek 3. İli olmuştur. Birinci sırada 7.7 ile Şırnak, ikinci sırada 6,8 ile Hakkari yer almıştır. (TÜİK)

Tablo 15: Yıllara Göre Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Muş	6,8	6,7	6,6	6,2	6,0	5,7
Van	7,0	6,7	6,4	6,0	5,8	5,5
Bitlis	6,4	6,3	6,1	5,8	5,5	5,2
Hakkari	7,8	7,6	7,4	6,8	6,6	6,4
Türkiye	3,9	3,8	3,7	3,6	3,6	3,5

Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları

Tablo 4.3'e bakıldığında ortalama hanehalkı büyüklüğünün Türkiye'de 2010'dan 2015'e azalan bir trend izlediğini görmekteyiz. Bu durum TRB2 bölgesi illeri için de aynıdır. Muş'un ortalama hanehalkı büyüklüğü Türkiye ortalamasının 6 yıl boyunca en az 1.6 katı kadardır.

Muş ilinde ortalama hanehalkı büyüklüğünün çok olmasının birçok nedeni olabilir. Bunlardan biri Muş'ta aşiret kültürünün hala devam ediyor olmasıdır. Aşiretin büyük olması, aşiret kavgalarında veya kan davalarında bir güç göstergesi olmuştur. Özellikle erkek çocuklarının çokluğu ve cesaretli oluşu aşiretin gücünü göstermiştir. Fakat günümüzde aşiretler eskisi gibi etkin değildir. Son zamanlarda seçim dönemlerinde aşiret isimleri anılmaktadır. Eskiden çocuk sayısının daha çok olduğunu günümüzde ise eskiye göre az Türkiye ortalamasına göre çocuk sayısının fazla olduğunu bilmekteyiz. Bu durumu aşiret kültürüyle ilişkilendirebiliriz. Bunun yanısıra çocuk sayısının çokluğunu çocuk yardımlarına bağlayanlar da bulunmaktadır. Fakat eskiden bu yardımın olmadığı zamanlarda da sayının fazla olması bu ihtimal azaltmakta. Ayrıca verilen yardım parasının çocuk masraflarının üstünde aileye ekstra bir gelir sağladığı da söylenemez. Bu niyette olanlar da olabilir, fakat toplumdaki çocuk sevgisini de gözardı etmemek gerekir.

Tablo 16: İllere ve hanehalkı tiplerine göre hanehalkı sayısı, 2014-2015

2014	Toplam	Sadece Eşlerden oluşan çekirdek aile	Eş ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	Toplam	Baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	Anne ve çocuklardan oluşan çekirdek aile
Muş	40 173	3 459	32 976	3 738	830	2 908
Van	118 123	8 414	98 270	11 439	2 364	9 075
Bitlis	37 000	3 896	30 093	3 011	629	2 382
Hakkari	22 972	1 444	19 026	2 502	442	2 060
2015	Toplam	Sadece Eşlerden oluşan çekirdek aile	Eş ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	Toplam	Baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	Anne ve çocuklardan oluşan çekirdek aile
Muş	42 785	3 991	34 675	4 119	889	3 230
Van	126 195	9 769	103 551	12 875	2 661	10 214
Bitlis	40 318	4 447	32 330	3 541	776	2 765
Hakkari	23 616	1 561	19 325	2 730	502	2 228

Kaynak: İstatistiklerle Aile, TÜİK, 2015

Tablo 4.4'te baba ve çocuklardan oluşan çekirdek ailenin sayısının anne ve çocuklardan oluşan çekirdek aileye oranla ciddi oranda düşük olduğu görülmektedir. Yaklaşık olarak 3.5 katlık bir farkın söz konusu olması babaların çocuklarla tek başlarına ilgilenmekte annelere göre çok daha fazla zorlandığını düşündürmektedir. sadece baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile ile anne ve çocuklardan oluşan çekirdek ailenin toplamının

Tablo 17: İllere ve hanehalkı tiplerine göre hanehalkı sayısı, 2014-2015

	Toplam	Tek kişilik hanehalkı	Çekirdek aileden oluşan hanehalkı	Geniş aileden oluşan hanehalkı	Çekirdek aile bulunmayan hanehalkı
2014	21 091 075	2 931 085	14 212 489	3 512 384	435 117
Muş	67 063	5 592	40 173	19 783	1 515
Van	184 000	13 991	118 123	48 419	3 467
Bitlis	58 880	5 200	37 000	15 445	1 235
Hakkari	38 835	2 938	22 972	11 789	1 136
2015	21 662 260	3 113 496	14 497 539	3 578 540	472 685
Muş	69 933	6 286	42 785	19 118	1 744
Van	194 395	15 992	126 195	48 319	3 889
Bitlis	62 496	5 958	40 318	14 876	1 344
Hakkari	40 278	3 417	23 616	11 898	1 347

Kaynak: İstatistiklerle Aile, TÜİK, 2015

Toplam hanehalkı yapısının dağılımı ile ilgili bilgi veren Tablo 4.5'e baktığımızda Muş'ta 2014 yılında hanehalkının %59,9'unun çekirdek aileden oluştuğu, %29,5'inin ise geniş aileden oluştuğu görülmektedir. 2015'e gelindiğinde ise çekirdek aileden oluşan hanehalkı %61,1'e yükselirken, geniş aileden oluşan hanehalkı %27,3'e gerilemiştir.

Tablo 18: İlçelere Göre Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü 2013

	Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü
Merkez	3,62
Bulanık	5,61
Hasköy	3,23
Korkut	4,79
Malazgirt	3,47
Varto	3,82

Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, TÜİK, 2013

Ortalama hanehalkı büyüklüğü Muş'un ilçeleri bazında incelendiğinde, 2013 yılında Bulanık ilçesinin 5,61 ile ilk sırada yer alırken, Hasköy ilçesinin ise 3,23 ile son sırada yer aldığı görülmektedir.

SONUÇ

Ailelerin yapısı, toplumların sosyo-ekonomik yapısının incelenmesinde önemli katkılar sağlar. Gerek aile fertleri gerekse aileler arasındaki ilişkiler toplumun kimliğini yansıtmada yardımcı olurlar. Hanehalkının eğitim ve sağlığa olan talebi, toplumu şekillendirmektedir. Doğu toplumlarında olduğu gibi Türkiye’de de aile bağları kuvvetlidir. Geniş aileden çekirdek aileye doğru bir eğilim Türkiye genelinde görülmektedir. Küreselleşme ile toplumların aile yapısı arasındaki keskin çizgilerin zayıfladığını gözlemektediriz. Muş ilinde de bu yönde bir eğilim gözlenmektedir.

Muş’ta kentte ve kırsalda geniş ailelere rastlanmaktadır. Yaşlı anne ve babalar genellikle evin en büyük erkek çocuğu veya en küçük erkek çocuğunun ailesi ile birlikte kalmaktadır. Bazen de çocuklar sırayla anne ve babalarını evlerinde ağırlamaktadır. Çocuk sayısında bir azalma görülmektedir. Bir önceki nesilde 7 ve üzeri çocuk normal karşılanırken şimdilerde 3-4 çocuk normal çocuk sayısı olarak görülmektedir. Çocuk sayısının fazla olduğu ilde işgücünün etkin şekilde kullanılabilmesi önem arz etmektedir. Kalifiye eleman yetiştirilmesi için de eğitimin bölge ve ilin ihtiyaçlarına göre tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. Böylece ihtiyaçlar doğrusunda eğitim imkanı sunulan gençler ilde kalarak bölge kalkınmasına fayda sağlayacaklardır.

5. GÜVENLİK VE ADALET

Adil ve güvenli bir toplum, ülke kalkınması için gerekli ve önemli koşullardandır. Toplumsal huzur ve barışın sağlanmasında önemli yere sahip olan güvenlik ve adaletin temel sağlayıcısı devlet olmakla birlikte, aile yapısı bireylerin adil ve güvenilir olmasını etkiler. Yasalar adaletin ve güvenliğin teminatıdır. Yasalarla güvence altına alındığında ve etkin şekilde yürütüldüğünde güvenlik ve adalet, toplumların istikrarlı şekilde kalkınmasına yardımcı olur. Zira kalkınma yolundaki engellerden biri olan yolsuzluğun ve aldatmanın önüne geçilmiş olur.

Suçluluk ve mağduriyet kavramları ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Fakat her ülke belirli ilkelerle güvenlik ve adaletin temellerini atar. Toplumumuzda kolluk güçleri güvenliği sağlamadan sorumluyken yargı sistemi yoluyla adaletin sağlanması mümkün olmaktadır. Suçluların cezalandırılması ile toplumsal barış ve düzenin istikrarlı şekilde sürdürülmesi sağlanmaktadır. Toplumların ceza infaz kurumu verileri toplumun sosyo ekonomik analizinde önemli yere sahiptir.

TRB2 bölgesinde, ceza infaz kurumu sayısı 2013 Tüik verilerine göre toplamda 10 tanedir. Bunların 1 tanesi Muş'ta bulunmaktadır. Bölgede çocuk ceza infaz kurumu ve eğitimevi bulunmamaktadır. Açık cezaevi ise yalnızca Van'da bulunmaktadır.

5.1 Mevcut Durum ve Eğilimler

Tablo 19: Ceza infaz kurumu sayısı, 2013

Bulunduğu il	Toplam	Kapalı	Açık	Çocuk ceza infaz kurumu ve eğitimevi
Van	6	4	2	-
Muş	1	1	-	-
Bitlis	2	2	-	-
Hakkari	1	1	-	-

Kaynak: TÜİK, Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2013

2013 yılı verilerine göre Muş'ta kapalı ceza infaz kurumunda toplamda (Türk vatandaşı olan olmayan) 253 kişi girmiştir. Bunların 247'si erkek iken, 6'sı kadındır. Türk vatandaşı olanların 242'si erkek iken 6'sı kadındır. Yabancı erkek sayısı ise 5'tir. Kapalı cezaevinde yabancı kadın bulunmamaktadır. (TÜİK, Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2013)

Tablo 20: Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlülerin Suçlara Göre Dağılımı, (Daimi ikametgah ili olarak Muş alındığında) 2013

	Muş (Adet ve Yüzde)				Türkiye			
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Toplam	Erkek
Toplam	368	5	100	100	161 711	156 184	100	100
Öldürme	20	1	5,4	20	6 534	6 382	4	4,1
Yaralama	47	-	12,8	-	29 818	29 180	18,4	18,7
Cinsel Suçlar	4	-	1,1	-	4 143	4 078	2,6	2,6
Kişiyi hürriyetinden yoksun kılma	4	-	1,1	-	2 383	2 310	1,5	1,5
Hakaret	3	-	0,8	-	3 676	3 515	2,3	2,3
Hırsızlık	56	1	15,2	20	22 343	20 876	13,8	13,4
Yağma	10	-	2,7	-	4 877	4 734	3	3
Dolandırıcılık	1	-	0,3	-	2 463	2 328	1,5	1,5
Uyuşturucu Madde İmalatı ve Ticareti	42	-	11,4	-	9 177	8 849	5,7	5,7
Uyuşturucu Madde Kullanma Satın Alma	5	-	1,4	-	2 674	2 629	1,7	1,7
Sahtecilik	22	1	6	20	6 492	6 280	4	4
Kötü Muamele	-	-	-	-	98	90	0,1	0,1
Zimmet	1	-	0,3	-	416	399	0,3	0,3
Rüşvet	-	-	0	-	251	243	0,2	0,2
Kaçakçılık	5	1	1,4	20	3 027	3 001	1,9	1,9
Trafik Suçları	-	-	-	-	1 161	1 155	0,7	0,7
Orman Suçları	-	-	-	-	814	782	0,5	0,5
Ateşli silahlar ve bıçaklar ile ilgili suçlar	32	-	8,7	-	8 963	8 913	5,5	5,7
İcra İflas Kanununa Muhalefet	8	-	2,2	-	18 701	18 036	11,6	11,5
Askeri Ceza Kanununa Muhalefet	2	-	0,5	-	250	250	0,2	0,2
Tehdit	7	-	1,9	-	5 494	5 403	3,4	3,5
Mala Zarar Verme	10	-	2,7	-	3 523	3 370	2,2	2,2
Görevi Yaptırmamak için Direnme	5	-	1,4	-	2 058	2 000	1,3	1,3
Ailenin Korunması Tedbirine Aykırılık	8	-	2,2	-	4 720	4 640	2,9	3
Diğer Suçlar	76	1	20,7	20	17 655	16 741	10,9	10,7

Kaynak: TÜİK

Tablo 5.2'ye bakıldığında Muş'ta ceza infaz kurumuna giren erkekler sırasıyla en çok; hırsızlık, yaralama, uyuşturucu madde imalatı ve ticareti suçlarını işlemişlerdir. Türkiye'de ise sırasıyla en çok işlenen üç suç; yaralama, hırsızlık ve icra iflas kanununa muhalefet suçlarıdır. Muş'ta 2013 yılında toplamda 5 kadın cezainfaz kurumuna girmiştir. Erkeklerin sayısının368 olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu sayının ciddi manada az olduğu söylenebilir.

SONUÇ

İnsanların kendini güvende hissettiği toplumlarda, sağlıklı bireyler yetişir. Adalet ise güven için gerekli bir şarttır. Her suç cezasını gerektirmektedir. Suçun karşılığı olan ceza suçun tekrarını ve yayılmasını engellemek için vardır. Fakat etkili uygulanamayan cezalar suçu ortadan kaldırmak yerine suçun türevlerini de ortaya çıkarabilmektedir.

Muş ilinde ceza infaz kurumuna giren hükümlüler incelendiğinde kadın suçluların sayısının erkeklere göre oldukça az olduğu görülmektedir. Hırsızlık suçunun ise diğer suçlara göre bariz şekilde fazla olduğu görülmektedir. Hırsızlığın nedenleri arasında ahlaki zafiyet, hastalık ve yoksulluk vardır. Muş'ta hırsızlığın nedeninin ne olduğu analiz edilirse çözüme ulaşmak daha kolay olacaktır.

Muş halkı son yıllarda gençlerde uyuşturucu madde kullanımının arttığını dile getirmektedir. Tablo 5.2'ye bakıldığında bunun bir söylenti olmadığı görülmektedir. Uyuşturucu madde kullanan gençler kendilerine ve çevrelerine zarar vermektedirler. Muş'ta hırsızlığın artma nedenleri arasında uyuşturucu madde kullanımının artması da gösterilmektedir. Bu nedenle halk eskiye göre özellikle akşamları daha tedirgin olmakta, kendilerini güvensiz hissetmektedir.

Toplumda yayılan uyuşturucu madde kullanımının önüne geçilmesi gerekmektedir. Bunun için psikiyatrist ve psikologlarla işbirliği içinde olunmalıdır. Gençlerin tekrar topluma en iyi şekilde kazandırılması gerekmektedir. Çünkü bu gençler Muş'un güvenilir ortamına zarar vermektedir. Gençlere üretme şansı sunulduğu zaman üreten gençlerin umut ve mutluluk düzeylerinin olumlu etkileneceği, böylece sahte ve kısa süren bir mutluluğu terk edebilecekleri düşünülmekte.

Suçlular cezalandırılmadan önce üzerinde ciddiyetle düşünülmesi gereken suçun oluşumuna ortam hazırlayan koşullardır. Eğer bunlar ortadan kaldırılmazsa aynı suçun tekrarı şaşırtıcı olmayacaktır. Özellikle Muş gibi sosyo-ekonomik açıdan geri kalmış illerde var olan suçların yanında var olabilecek suçlar da hesaba katılarak önlemler alınmalıdır.

Yoksulluğun suçlular üzerindeki etkisi araştırılmalı ve bu yönde politikalar oluşturulmalıdır. Etkin bir eğitim ile çocukların yalnız pozitif bilimlerde değil ahlaki yönden de gelişimi sağlanmalıdır. Sosyal ve kültürel etkinliklerin artırılması ile de özellikle gençlerin güzel vakit geçirebilmesi sağlanmalıdır. Kendini boşlukta hissedenden ve işe yaramaz hissedenden gençler, kaybedecek daha fazla şeyleri olmadığı için umutsuzluğa düşmektedir.

6. İSTİHDAM

Bireyin ihtiyaç ve isteklerini karşılayabilmesi için asgari bir gelire sahip olması gerekmektedir. İstihdam bireylerin dolayısıyla toplumun refahını doğrudan etkileyen etmenlerdendir. Eğitim düzeylerine ve yeteneklerine uygun bir işte çalışmak isteyen her kişinin iş bulabiliyor olması işgücü piyasasının etkinliğini göstermektedir.

6.1 Mevcut Durum ve Eğilimler

İstihdamın belirleyicileri arasında; istihdam oranı, işgücüne katılma oranı, istihdam oranı, kayıtdışı çalışanların oranı yer almaktadır.

6.1.1 İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları

İşgücüne katılma oranı, işgücünün çalışma çağındaki nüfusa oranıdır. Çalışma çağındaki nüfus, Türkiye için “kurumsal olmayan (kurumsal yerlerde değil, hanelerde ikamet eden nüfus) sivil nüfus içerisindeki 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus olarak” tanımlanmaktadır. Geniş yaş grubuna ve yıllara göre işgücüne katılma oranlarını TRB2 bölgesi özelinde incelediğimizde 2009-2013 yılları arasında işgücüne katılma oranı en çok 25-34 yaş aralığında gözlenmiştir. Kadınların işgücüne katılma oranı erkeklere oranla oldukça düşüktür.

Tablo 21:Geniş yaş grubuna ve yıllara göre işgücüne katılma oranı (%), (15+ yaş), TRB2 (Van,Muş, Bitlis, Hakkari) ERKEK

	15-19	20-24	25-34	35-54	55+
2013	41,6	70	90,4	88,4	37,3
2012	39,3	70,4	88,9	87,3	42,9
2011	44,2	72	91,2	88,9	44
2010	41,7	69,5	90,7	89,2	37,3
2009	38,5	64,6	88,7	88,4	38,4

Kaynak: İşgücü istatistikleri veri tabanı, TÜİK

Erkeklerde işgücüne katılma oranı en yüksek 25-34 yaşları arasında görülmektedir. İşgücüne en yüksek aralık ise 35-54 yaş aralığıdır. 15-19 yaş aralığındaki erkeklere baktığımızda 2009-2013 yılları aralığında istikrarlı bir seyir izlemediği görülmektedir. 2009-2011 arası artan bir trend izlerken 2012 yılında %4.9'luk bir düşüş olmuştur. 2012 yılında her yaş aralığı için bir düşüş gerçekleşmişken en büyük düşüşü 15-19 yaş aralığı görmüştür.

Tablo 22:Geniş yaş grubuna ve yıllara göre işgücüne katılma oranı (%), (15+ yaş), TRB2 (Van,Muş, Bitlis, Hakkari) KADIN

	15-19	20-24	25-34	35-54	55+
2013	6,6	16	25,1	29,4	18,1
2012	9,6	18,5	25,7	31,1	18,9
2011	14	24,8	24,2	29,9	16
2010	8,6	16,4	19,5	25,5	10,5
2009	6,7	12,2	16,8	19,1	7,4

Kaynak: İşgücü istatistikleri veri tabanı, TÜİK

Kadınların işgücüne katılımı incelendiğinde öncelikle 2011 yılında her yaş aralığı için ciddi bir artış olduğu, en büyük artışın da %8,4 ile 20-24 yaş aralığında gerçekleştiği görülmektedir. 2011'den 2012'ye gelindiğinde 25 ve üzeri yaşlar için bir artış sözkonusu iken, 15-19 yaş aralığında %4.4'lük, 20-24 yaş aralığında ise %6.3'lük bir düşüş yaşanmıştır. İşgücüne katılma oranları her yaş aralığı için 2012'den 2013'e geçildiğinde azalmıştır.

Tablo 23:TRB2 Bölgesi Özet İşgücü Tablosu

	TRB2					
	Erkek			Kadın		
	2010	2013	2015	2010	2013	2015
Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus (bin)	561	638	673	577	624	667
İşgücü(bin)	399	453	452	100	128	179
İstihdam edilenler(bin)	328	397	399	87	122	173
Zamana bağlı eksik istihdam(bin)	20	8	-	4	1	-
Yetersiz istihdam(bin)	8	3	-	0	-	-
İssiz(bin)	72	56	53	13	6	6
İşgücüne katılma oranı %	71.2	71.0	67.2	17.4	20.4	26.8
İşsizlik oranı %	17.9	12.3	11.8	13.4	4.6	3.4
Tarım dışı işsizlik oranı %	22.9	-	-	38.4	-	-
İstihdam oranı %	58.4	62.3	59.2	15.1	19.5	25.9
İşgücüne dahil olmayan nüfus(bin)	162	185	221	477	497	488

Kaynak: TÜİK, 2016

TRB2 bölgesinde kadınların işgücüne katılma oranı 2010'da 17.4 iken 2013'te 20.4, 2015'te de 26.8'e yükselmiştir. Kadınlar arasında işgücüne dahil olmayanların sayısı yıllar itibariyle azalsa da hala yüksektir. İstihdam oranı; erkeklerde 2013'ten 2015'e geçerken %3.1 oranında azalış gösterirken, kadınlarda %6.4 oranında artış göstermiştir. Erkekler arasındaki işsizlik oranı %11.8 iken kadınlarda bu oran %3.4'tür. (Tablo 6.2)

Tablo 6.4 Türkiye ile TRB2 bölgesini karşılaştırmamıza imkan tanıyor. 2010 yılı ile 2013 yılları kıyaslandığında: Bölgenin işgücü sayısı Türkiye'nin işgücünün %2.12'si %2.06'sı; bölgenin istihdam sayısı Türkiye'nin istihdam sayısının %2.06'sı iken %2.03'ü; bölgenin işsiz sayısı Türkiye'nin işsiz sayısının %2.64'ü iken %2.26'l olmuştur.

Tablo 24: Kurumsal olmayan nüfusun yıllara göre işgücü durumu, 2011-2013 [15+ yaş]

	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (Bin)	İşgücü (Bin)	İstihdam(Bin)	İşsiz (Bin)	İşgücüne dahil olmayan nüfus(Bin)
TR Türkiye					
2011	53593	26725	24110	2615	26867
2012	54724	27339	24821	2518	27385
2013	55608	28271	25524	2747	27337
TRB2 Van, Muş, Bitlis, Hakkari					
2011	1197	566	497	69	630
2012	1248	572	521	51	676
2013	1263	581	519	62	682

Kaynak: TÜİK

TRB2 bölgesinde işgücüne katılma oranı en yüksek Bitlis ilindedir. Bölgenin işgücüne katılma oranı %46 iken Bitlis'inki 46.5 Muş'unki ise %46'dır. Muş'ta 2011'den 2012 yılına geçerken işgücüne katılma oranında bir düşüş olmuş ardından tekrar bir yükseliş 2013'te yaşanmıştır.

Tablo 25: İşgücüne katılma oranları (%)

	Van	Muş	Bitlis	Hakkari	TRB2	Türkiye
2013	46.2	46.0	46.5	45.2	46.0	50.8
2012	47.0	44.3	46.7	42.5	45.8	50.0
2011	48.1	46.4	48.2	43.1	47.3	49.9

Kaynak: İl Bazında Temel İşgücü Göstergeleri ve Seçilmiş Göstergelerle Muş 2013, TÜİK

Türkiye'de, TRB2 genelinde ve TRB2'nin kapsadığı illerde 2011'den 2012'ye geçişte işsizlik oranında düşüş olmuştur. Türkiye genelinde bu düşüş %0.6'lık iken bölgede %3.4'lük, Muş'ta ise %2.6'lıktır. Fakat 2012'den 2013'e geçildiğinde işsizlik oranlarında bir yükseliş gerçekleşmiştir.

Tablo 26: İşsizlik oranı(%)

	Van	Muş	Bitlis	Hakkari	TRB2	Türkiye
2013	10.3	10.4	10.6	11.7	10.6	9.7
2012	7.8	8.9	9.1	9.9	8.9	9.2
2011	12.6	11.5	11.1	12.9	12.3	9.8

Kaynak: İl Bazında Temel İşgücü Göstergeleri ve Seçilmiş Göstergelerle Muş 2013, TÜİK
İstihdam oranı Türkiye’de 2013 yılında 45.9 iken TRB2 bölgesinde %41.1 Muş’ta ise 41.2’dir.

Tablo 27:İstihdam oranı (%)

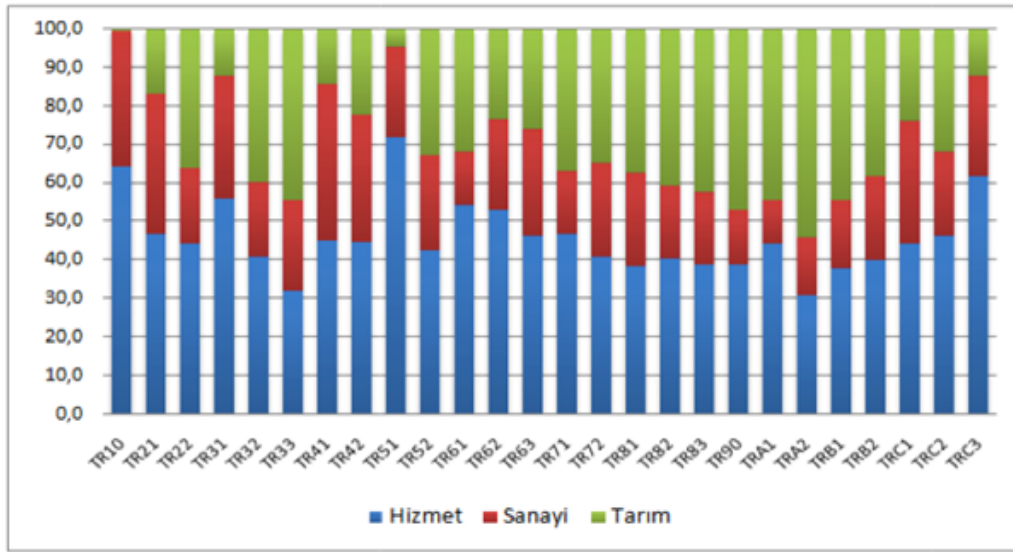
	Van	Muş	Bitlis	Hakkari	TRB2	Türkiye
2013	41.4	41.2	41.5	39.9	41.1	45.9
2012	43.4	40.3	42.4	38.3	41.8	45.4
2011	42.0	41.1	42.9	37.6	41.5	45.0

Kaynak: İl Bazında Temel İşgücü Göstergeleri ve Seçilmiş Göstergelerle Muş 2013, TÜİK

6.2 Sektörlere Göre İstihdam

Sektörlere göre istihdam; tarım, sanayi ve hizmetler sektörünü kapsar. Tarım ilk sektör olması ve diğer sektörleri de desteklemesi açısından önem arz etmektedir. Grafik 6.1 bölgeler bazında sektörel dağılımı göstermektedir. TRB2 bölgesinin sektör dağılımında sanayi sektörünün az olduğu görülmektedir.

Grafik 6.1 : Bölgeler itibarıyla istihdamın sektörel dağılımı, IBBS Düzey 2, 2013

Kaynak: Hanehalkı İşgücü Araştırması, TÜİK

Muş tarım sektöründen sanayileşmeye etkin şekilde gerçekleştiremeden hizmetler sektörüne geçiş yapmıştır. Siyasi, ekonomik ve coğrafi sorunların buna neden olduğu düşünülmektedir. Muş sert hava koşulları nedeniyle, diğer illere göre Türkiye’de üretilen tarım ürünleri bakımından ve sanayileşme açısından dezavantajlı bir konumdadır. Havalimanının ve demiryolunun oluşu bir avantaj sağlasa da, denize uzaklığı, karın uzun süre yerde kalması gibi nedenler maliyetleri arttırmaktadır.

Tablo 28: İstihdamın sektörel dağılımı, TRB2, 2009-2013

	Toplam	(Bin kişi)			(%)		
		Tarım	Sanayi	Hizmet	Tarım	Sanayi	Hizmet
2009	388	141	50	197	36,3	12,9	50,7
2010	415	159	56	199	38,4	13,6	48
2011	497	210	84	202	42,3	17	40,7
2012	521	231	89	201	44,3	17,1	38,5
2013	519	200	110	209	38,5	21,3	40,2

Kaynak: Hanehalkı İşgücü Araştırması, TÜİK

Tarımın payı TRB2 bölgesinde 2009’dan 2012’ye kadar artış gösterirken 2012’de azalmıştır. 2009 yılında hizmetler sektörü, dağılımın yarısını kapsarken zamanla azalış göstermiştir. Hizmetler sektörünün payı 2009-2013 arasında tarım ve sanayiden fazladır. Sanayinin payı 2009’dan 2013’e artan bir trend izlemiştir. 2009-2013 yılları arasında tarım ve hizmetlerin altında seyretmiştir.

6.3 Faaliyet Gruplarına Göre İstihdam

Sosyal Güvenlik Kurumu’nun 2014 yılında hazırladığı İstatistik Yıllığında yer alan, 5510 Sayılı Kanunun 4-1/a Maddesi Kapsamındaki İşyeri ve Zorunlu Sigortalı Sayılarının Faaliyet Gruplarına ve İllere Göre Dağılımı tablosunu incelediğimizde Muş’ta toplamda 1869 işyeri olduğu burada çalışan toplam zorunlu sigortalı sayısının 18.415 olduğunu görmekteyiz. Aşağıdaki tablo işyeri sayısına göre en büyük 15 faaliyet grubu ve buradasigortalı çalışanların sayısını vermektedir. İşyeri sayısı ve istihdam arasında doğrusal bir ilişki söz konusu değildir. Örneğin Bina inşaatı faaliyetinde bulunan 240 işyerinde toplamda 1694 sigortalı istihdam edilirken, bina ve çevre düzenleme faaliyetinde bulunan 154 işyerinde toplam 2364 kişi sigortalı olarak istihdam edilmektedir. Gıda ürünleri imalatı faaliyeti yapan 70 işyeri 1276 sigortalı işçi çalıştırmaktadır.

Tablo 6.9: Muş ilinde faaliyet gruplarına göre işyeri sayısı ve zorunlu sigortalı sayısı, 2014

Faaliyet Grupları	Bina İnşaatı	Perakende Tic. (Mot.Taşıt Onar. Hariç	Kara Taşıma ve Boru Hattı Taşıma	Bina ve Çevre Düzenleme Faaliyetleri	Büro Yönetimi, Büro Desteği Faal.
İşyeri Sayısı	240	234	186	154	138
Sigortalı sayısı	1694	1225	1695	2364	500
Faaliyet Grupları	Elk. Gaz, Buhar ve Hava Sis.Üret.Dağ.	Gıda Ürünleri İmalatı	Yiyecek ve İçecek Hizmeti Faaliyetleri	Bina Dışı Yapıların İnşaatı	Eğitim
İşyeri Sayısı	112	70	55	47	46
Sigortalı sayısı	681	1276	346	1098	1421
Faaliyet Grupları	Toptan Tic. (Mot. Taşt. Onar.Har)	Mimarlık ve Mühendislik Faal.	Güvenlik ve Soruşturma Faal.	Bitkisel ve Hayvansal Üretim	İnsan Sağlığı Hizmetleri
İşyeri Sayısı	40	38	34	32	30
Sigortalı sayısı	287	132	551	197	351

Kaynak: 2014 İstatistik Yıllığı, SGK

SONUÇ

İşgücüne katılım oranı Türkiye ortalamasının altında bulunmaktadır. Özellikle kadınların işgücüne katılımı oldukça düşüktür. Bunun nedenleri arasında toplumun kadına yüklediği “ev kadınlığı” ve “annelik” görevleri gösterilebilir. Çocuklarına bakmakla yükümlü annelerin işyerinde kreş olmaması durumunda çalışması mümkün görünmemektedir. İşgücüne katılımın arttırılması gerekmektedir, bunun için öncelikle yeterli işyerinin olması, buralarda kreşlerin bulunması da gerekmektedir.

İlde altyapı sorunlarının devam ediyor olması sanayileşme önünde önemli engellere sahiptir. OSB’nin merkeze uzak olması da yatırımcıların şikayet ettiği konulardan biri. Bir diğer önemli sorun da kar nedeniyle artan işyeri ısıtma maliyetleridir.

Tarım sektöründe katma değerli ürünler üretilmemektedir. Tütüne kota getirilmesinin ve şeker pancarına kota getirilmesinin ardından Muş tarımında bir durgunlaşma olmuştur. Muş’un coğrafi koşullarına uygun tarımsal ürünlerin yetiştirilmesi gerekmektedir. Bunun için öncelikle bu coğrafyaya uygun ürünlerin tespit edilmesi gerekmektedir.

Türkiye’nin yapısal sorunlarından olan kayıtdışı istihdam ilde de büyük sorun arz etmektedir. Özellikle sosyal yardımlardan faydalanabilmek için sigortasız olmak isteyen kişiler vardır. Bunun yanı sıra sigorta primini ödemek istemeyen işveren, işçinin maaşı biraz daha arttırıp sigortasız çalışmasını isteyebilmektedir.

7. SOSYAL GÜVENLİK

Modern insanın endüstriyi sınırsız geliştirme isteği, çalışanların karşı karşıya bulunduğu mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik nitelikteki risklerin şiddetini arttırmış ve zamanla yeni bir takım sosyal risklerin ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Bu arada çalışanların karşılaştığı risklerin etkisini ortadan kaldırmak ya da azaltmakla ilgili dağınık ve sınırlı tedbirlerin yetersiz kalması, devleti halkın tamamını her zaman güvence altına alacak bir sistemi arayış içine sokmuştur.

Genel olarak sosyal güvenlik, “Herkesin hastalık, analık, işsizlik, yaşlılık ve ölüm gibi insan iradesi dışında meydana gelen risklere karşı güven içerisinde olması gereğinin yanı sıra; beslenme ve barınma gibi her türlü ihtiyacın karşılanmasıdır” şeklinde İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde hedef alınmıştır. Bu anlamda sosyal güvenlik; “Mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik riskten ötürü geliri veya kazancı sürekli ya da geçici olarak kesilmiş kimselerin geçinme ve yaşama ihtiyaçlarını karşılayan bir sistemdir” şeklinde tanımlanabilir (Ayhan, 2012).

7.1 Mevcut Durum ve Eğilimler

Kayıt dışı istihdam TRB2 Bölgesi ve Muş için yıllar itibariyle artış göstermiş olup halen yüksek bir orandadır. Kayıt dışı istihdam en çok tarım sektöründe görülmektedir.

Tablo 29: İstihdamın Yıllara Göre Oranı (TRB2)

Yıllar	Kayıt Dışı İstihdam (Bin Kişi)	Kayıtlı İstihdam (Bin Kişi)	Kayıt Dışı İstihdam Oranı (%)
2013	362	257	43,3
2012	379	142	37,4
2011	372	125	33,6

Kaynak: [TÜİK, 2016](#)

İşsizliğe kalıcı olarak çözüm bulunması ve istihdamın artırılması için işgücü piyasasının en temel yapısal sorunlarından biri olan yüksek kayıt dışı istihdamın azaltılması gerekmektedir. TRB2 bölgesi için kayıt dışı istihdamı 2011-2013 yılları arasında artış göstermiştir. Yaptığı işten ötürü herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmadan çalışanların oranı 2013 yılında bir önceki yıla göre 6 puanlık azalışla % 43,3 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 30: Faaliyet Koluna Göre İstihdam Sayıları

(Bin Kişi)				
(15 + yaş)				
2013				
TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari)				
	Tarım	Sanayi	Hizmet	Toplam
Kayıtlı Değil	195	77	90	362
Kayıtlı	5	34	118	157
Toplam	200	111	209	519
2012				
TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari)				
	Tarım	Sanayi	Hizmet	Toplam
Kayıtlı Değil	228	64	87	379
Kayıtlı	3	25	114	142
Toplam	231	89	201	521
2011				
TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari)				
	Tarım	Sanayi	Hizmet	Toplam
Kayıtlı Değil	207	66	99	372
Kayıtlı	3	18	103	125
Toplam	210	84	202	497

Kaynak: TÜİK, [2016](#)

Kayıt dışı istihdam oranları incelendiğinde ne kadar önemli bir boyutta olduğu görülmektedir. Tarım sektöründe % 97 oranında kayıt dışı oranları görünmeye devam ederken, sanayi sektöründe 2013 yılında önemli bir miktar azalma olup % 69 olarak kayıt dışı çalışma oranı gerçekleşmiştir. Hizmetler en düşük kayıt dışı oranlarına sahip iktisadi faaliyet kolu olmakla birlikte, bu sektörde de kayıt dışı % 43 düzeyindedir.

Tablo 31: TRB2 Bölgesi ve Türkiye Kayıtdışı İstihdam Oranları

	TRB2 (%)			Türkiye (%)		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Tarım	98	98	97	84	84	83
Sanayi	79	72	69	32	28	25
Hizmetler	49	43	43	26	23	21

Kaynak: TÜİK, [2016](#)

2008 itibarıyla Bağ-Kur, SSK ve Emekli Sandığı'na tabi çalışanlar SGK çatısı altında birleştirilmiştir. SSK, hizmet akdi ile çalıştırılanlar için; Bağ-Kur, bağımsız olarak kendi adına ve hesabına çalışanlar için ve Emekli Sandığı, kamu idarelerinde çalışanlar için sosyal güvenlik hizmetleri sağlamaktadır. Sosyal güvenlik sisteminin yeterliliğini değerlendirmek için sosyal güvenliğin kapsadığı nüfusa bakmak

gerekmektedir. Bu oran son yıllarda artarak % 97 seviyesine gelmiştir, bunda gelir testi yaptıranların da dahil edilmesi etkili olmuştur.

Tablo 32: Sosyal Güvenlik İstatistikleri

İller	İl nüfusu TÜİK- ADNKS (2015, bin)	Sosyal güvenlik kapsamı (Aktif+pasif+ bakmakla yükümlü tutulanlar +gelir testi yaptıranlar)	Sosyal Güvenlik Kapsamındaki il Nüfusuna Oranı (%)	Sosyal güvenlik kapsamında aktif çalışan kişi sayısı	
				Toplam	Aktif Çalışanların İl Nüfusuna Oranı
Muş	408.728	378.204	92,5	43.738	10,7
Türkiye	78.741.053	77.125.146	97,9	19.864.404	25,2

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu, 2016

Muş'ta yaşayan kişilerin %92,5'si sosyal güvenlik kapsamındayken, sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan % 7,5'luk kesimin yoksulluğa maruz kalma riskleri yüksektir. TRB2 Bölgesi içinde sosyal güvenlik kapsamında olmayanların en fazla olduğu il Muş ilidir. Aktif çalışanların il nüfusuna oranı ise %10,7 ile Türkiye ortalamasının altındadır. Sosyal güvenlik harcamaları içerisinde en büyük payı emeklilik sigortası oluşturmaktadır. Bu nedenle çalışma çağındaki aktif nüfus ile yaşlı bağımlılık oranları sistem için çok önemlidir. İlde yaşlanma oranlarının artma eğilimi dikkate alınarak aktif çalışan nüfusun artırılması sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği için önemlidir.

Tablo 33: Sosyal Güvenlik Türüne Göre Kayıtlı Kişi Sayısı (2015 yılı Aralık ayı itibariyle)

	SSK	EMEKLİ SANDIĞI	BAĞ-KUR
İl/ilçe Toplam	46.307	16.953	158.000

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu, 2016

Öncelikli Sorunlar

- Kayıt dışı çalıştırılmanın çok yaygın olması
- İşverenin maliyetleri düşürmek için kayıt dışı çalıştırması veya asgari ücretin altında ücret sunması
- İşe alım deneme süreçlerinde maaşların düşük verilmesi
- Tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışmanın yaygın olması
- Ev işlerinde çalıştırılan kadınlara sigorta yaptırılmaması

SONUÇ

Sosyal güvenlik sistemini oluşturan sosyal sigortalar, çalışanları; sosyal yardım ise sosyo-ekonomik bakımdan muhtaç durumdaki (yoksul) kimseleri korumayı amaçlar. İlde sosyal güvenlik kapsamında olmayan az bir nüfus olmakla birlikte, kayıt dışı istihdam oranının tarımın da etkisiyle oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Hizmetler ve sanayi sektörlerinde de kayıt dışı istihdam önemli boyutlardadır. Kayıtdışı istihdamı azaltmak için, fazla sayıda işçi çalıştıran işyerlerine ek kolaylıklar sağlanmalı ve primlerin bir kısmı devlet tarafından karşılanmalıdır. Bununla birlikte denetim mekanizmasının etkin hale getirilmesi gerekmektedir. Her ne kadar 4447 sayılı kanun ile diğer kurumların denetim elemanlarına sigortasız işçi çalıştırma görev ve yetkisi verilmiş olsa da, iki yıllık uygulama sonunda yeterli sonuç alınamamıştır.

Muş nüfusunun %62'sinin kırsal alanda yaşayan vatandaşlar oluşturduğu göz önüne alındığında sosyal güvenlik sisteminin sağladığı hizmetleri, sosyal sigortaları, sosyal hizmetler ve diğer ilgili hizmetlerin yaygın ve sürekli olarak tanıtımının yapılması özellikle kırsal bölgelerde sağlanmalıdır. Bu sebeple öncelikle kırsal kesim, yoksullar ve sosyal risk grubunda olanlara tanıtılarak onların yararlanmaları sağlanmalıdır. Çünkü sistemin esası yoksulluğu da önlemeyi içermektedir. Bu konuda risk gruplarına gerçek anlamda ulaşmak, bilgilendirmek, onların haklarını ifade etmek için yeni yöntemler geliştirilmelidir.

Sistemin sürdürülebilirliği açısından aktif pasif dengesi büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede kadınların işgücüne katılmaması veya katıldıkları durumlarda eşleri ya da babaları üzerinden sosyal sigortaları olduğu için kayıt dışı çalıştırılmaları gibi konularda önlemler alınması gerekmektedir. İşverenlerin sigorta masraflarından kaçınmak için hiç kayıt yapmamaları ya da ücretlerin verilen ücretlerden düşük gösterilmesi, hatta maaşların elden geri alınması gibi durumlar da olduğu görülmektedir. Bu nedenle işyeri denetimleri ve verilen desteklerin kontrollerinin yapılması önem taşımaktadır. Diğer taraftan emeklilik yaşı yükselse de yaşlı bireylerin kamu sektörü dışında çalışabilecekleri uygun alanların desteklenmesi, işgücü piyasasında daha uzun süre kalmalarını ve primlerinin daha uzun süre ödenmesini sağlayacaktır.

8. GELİR DAĞILIMI VE FIRSAT EŞİTLİĞİ

Gelir dağılımı, bir ülkede üretilen mal ve hizmetlerin toplumun farklı kesimleri arasında paylaşımını ifade etmek üzere kullanılan bir kavramdır. Gelirin sektörler arasındaki dağılımı, sektörel gelir dağılımı, bölgeler arasında dağılımı, bölgesel gelir dağılımı ve kişiler arasında dağılımı, kişisel gelir dağılımı olarak da ifade edilmektedir.

8.1 Mevcut Durum ve Eğilimler

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2006 yılında uygulanmaya başlanan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Hanehalkları kullanılabilir hanehalkı gelirine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak, 5 gruba bölünerek % 20'lik hane grupları oluşturulmaktadır.

Bölgemizin içinde yer aldığı düzey-1 Ortadoğu Anadolu ve düzey-2 TRB2 bölgesinin 2006-2014 yılları arasındaki gelir dağılımı incelendiğinde, gelirden en yüksek payı alan % 20'lik dilimin gelirden aldığı payda % 45,39 dan % 43,60 ve düzey-2 bölgesi olarak da %44,7'ye bir düşüş yaşanırken en düşük payı alan % 20'lik dilimin gelirden aldığı payın %6,53'ten %6,4'e düştüğü görülmektedir.

Tablo 34:Düzyer 2 Bölgeleri itibarıyla Gelir Dağılımı, 2014

	1.%20	2.%20	3.%20	4.%20	5.%20
	2014	2014	2014	2014	2014
Türkiye - Turkey	6,5	11,0	15,6	22,2	44,7
TR10 (İstanbul)	7,4	11,6	15,6	21,9	43,5
TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	7,0	12,0	16,5	23,2	41,4
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	6,2	10,8	15,6	22,6	44,8
TR31 (İzmir)	6,5	10,9	15,7	22,6	44,4
TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	7,0	11,6	16,2	22,1	43,0
TR33 (Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak)	6,9	11,0	15,2	22,2	44,8
TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	7,2	11,5	15,8	21,7	43,7
TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	7,5	12,0	16,2	22,7	41,7
TR51 (Ankara)	6,7	10,8	15,2	21,9	45,4
TR52 (Konya, Karaman)	6,2	10,5	15,3	22,0	46,1
TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	6,0	10,8	15,4	21,9	45,9

TR62 (Adana, Mersin)		6,6		11,0		15,5		22,6		44,4
TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)		6,0		10,8		15,3		22,1		45,8
TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)		7,5		11,8		16,7		22,8		41,1
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)		6,3		11,0		15,9		22,3		44,6
TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)		7,9		12,4		16,6		22,8		40,4
TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)		6,5		11,5		17,0		24,0		41,0
TR83 (Samsun, Tokat, oka, Amasya)		7,3		11,9		16,6		23,2		41,0
TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)		6,9		12,2		16,9		24,0		39,9
TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)		6,2		9,9		14,3		21,4		48,2
TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)		7,0		11,0		16,0		22,9		43,1
TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)		7,2		11,7		15,8		22,3		43,0
TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari)		6,4		11,0		15,6		22,9		44,2
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)		8,1		12,5		16,1		22,7		40,6
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)		6,3		10,9		14,6		20,9		47,3
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)		7,4		11,6		16,0		22,7		42,3

Kaynak: TÜİK, 2016

Tablo 35: Düzey 1 Bölgeleri itibarıyla Gelir Dağılımı, 2006, 2014

	1.%20		2.%20		3.%20		4.%20		5.%20	
	2006	2014	2006	2014	2006	2014	2006	2014	2006	2014
TR1 İstanbul	7,23	7,40	11,46	11,6	15,74	15,6	21,85	21,9	43,71	43,50
TR2 Batı Marmara	6,39	6,60	11,79	11,40	16,33	16,05	22,9	22,90	42,59	43,10
TR3 Ege	5,62	6,80	10,24	11,16	14,85	15,70	21,93	22,30	47,37	44,06
TR4 Doğu Marmara	6,69	7,35	10,61	11,75	15,16	16,00	21,51	22,20	46,05	42,70
TR5 Batı Anadolu	6,16	6,45	10,45	10,65	14,76	15,25	22,25	21,95	46,38	45,75
TR6 Akdeniz	5,72	6,20	10,8	10,86	15,31	15,40	21,72	22,20	46,52	45,36
TR7 Orta Anadolu	7,04	7,00	11,44	11,90	15,81	16,50	22,5	23,30	43,21	41,30
TR8 Batı Karadeniz	5,8	7,70	11,43	12,20	16,53	16,60	23,69	22,80	42,55	40,70
TR9 Doğu Karadeniz	5,96	7,60	10,73	12,20	15,66	16,90	22,49	22,60	45,16	40,80
TRA Kuzeydoğu Anadolu	6,37	6,60	11,08	10,70	16,39	15,10	23,4	22,50	42,76	45,20
TRB Ortadoğu Anadolu	6,53	6,80	11,14	11,35	15,53	15,70	21,41	22,60	45,39	43,60
TRC Güneydoğu Anadolu	6,51	6,90	11,09	11,60	15,32	15,50	21,69	22,50	45,38	43,50
Türkiye	5,75	6,50	10,47	10,90	15,17	15,40	22,12	21,80	46,48	45,20

Kaynak: TÜİK, 2016

Gini katsayısı, bir ülkede milli gelirin dağılımının eşit olup olmadığını ölçmeye yarayan bir katsayıdır. İtalyan ekonomist ve istatistikçisi Corrado Gini tarafından geliştirilen bu katsayı veya toplanma oranı 0 ile 1 arasında çıkan ondalık bir değerdir. Başka bir deyişle, katsayı, mutlak eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisi arasında kalan alanın, mutlak eşitlik doğrusu altında kalan üçgenin alanına oranıdır. Gini katsayısının değeri gelir düzeyinin büyüklüğüne değil, farklı gelir düzeyleri arasında kalan kişilerin sayısına bağlıdır. Gini oranının artması eşitsizliğin arttığını, azalması ise eşitsizliğin azaldığını gösterir.

Tablo 36:Gini Katsayısı

BÖLGELER	GİNİ KATSAYISI	
YILLAR	2006	2014
TR1 İstanbul	0,375	0,367
TR2 Batı Marmara	0,35	0,333
TR3 Ege	0,426	0,358
TR4 Doğu Marmara	0,392	0,336
TR5 Batı Anadolu	0,413	0,395
TR6 Akdeniz	0,421	0,395
TR7 Orta Anadolu	0,342	0,355
TR8 Batı Karadeniz	0,372	0,34
TR9 Doğu Karadeniz	0,378	0,309
TRA Kuzeydoğu Anadolu	0,381	0,40
TRB Ortadoğu Anadolu	0,404	0,386
TRC Güneydoğu Anadolu	0,396	0,379
Türkiye	0,428	0,391

Kaynak:TÜİK,2016

Bölgesel olarak bakıldığında Gini katsayısı 2006 yılında 0,404 iken 2014 yılına gelindiğinde %4,4 lük bir iyileşme göstererek 0,386'ya düşmüştür. Bu süre zarfında en iyi iyileşme %15 lik düzelme ile Ege Bölgesinde görülmüştür.

8.2 İşletmelerin ve Sektörlerin Mekansal Dağılımı

NACE kodlarına göre ilde en çok işyeri bulunan sektörler tabloda sunulmaktadır. Tablo incelendiğinde Muş ilinde en çok girişim 2015 yılında toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı sektöründedir. Bunu konaklama ve yiyecek hizmetleri sektörü izlemektedir.

Tablo 37:İşletmelerin ve Sektörlerin Dağılımı

	BÖLGE KODU	İL ADI	İş kayıtlarına göre girişim sayıları : Toplam	Tarım, ormancılık ve balıkçılık	Madencilik ve taşocakçılığı	İmalat	Eklektik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı	İnşaat	Toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı	Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	Bilgi ve iletişim	Gayrimenkul faaliyetleri	Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	Kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor
2015	TRB22	Muş	8.958	58	21	653	1	820	3.396	664	126	17	342	84

Kaynak: TÜİK, 2016

SONUÇ

İktisat bilimine göre iki temel ilgi alanı vardır; bunlardan biri "üretim", diğeri ise, gerçekleştirilen "üretimin paylaşılması" yani bölüşümüdür. Gelir dağılımı konusu, sahip olduğu önem dolayısıyla Adam Smith'den bu yana iktisadi analizlerin en çok üzerinde durulan konularından birini oluşturmuştur (Alper, 2015). Üretim araçlarının mülkiyeti, kamu hizmetlerinin düzeyi, toplumsal ve geleneksel ilişkiler, işgücünün örgütlenme düzeyi ile yatay – dikey hareketliliği, siyasal katılma biçimleri ve tüm bunların zaman içindeki değişimi gelir dağılımını belirler. Gelirin tüketime mi, yoksa yatırımlara mı gideceği gelir sahiplerince belirlendiği için, gelir dağılımıyla yatırımlar arasında doğrudan bir ilişki var denilebilir. Bu noktada ekonomi politikalarına yön veren en önemli öğelerden birisi gelir dağılımıdır. Gelir dağılımını ortaya koymaktaki amaç sadece gelirin araştırılması değil, aynı zamanda milli geliri oluşturan faktörler arasındaki sosyal ilişkileri ve dağılım ilişkilerini de incelemektir.

Gelir dağılımı % 20'lik hane gruplarında birinci sırada gelen grubun toplam gelirin Türkiye genelinde %44,7'sini bölgemizde ise % 44,2'sini aldığı görülmektedir. Bu pay son yıllarda azalsa da hala oldukça önemli bir düzeyde olduğu görülmektedir. Son grubun aldığı pay ise % 6,5 civarındadır. Gini katsayısı incelendiğinde bu sayının diğer bölgelere göre daha yüksek olduğu, gelir dağılımının görece dengesiz olduğu görülmektedir. Bu durum da Ortadoğu Anadolu bölgesinde işgücüne katılımın az olması ve tarımsal istihdamın büyüklüğü ile ilgilidir.

Gelir dağılımını etkileyen faktörler göz önüne alındığında, gelir dağılımının iyileştirilmesi için de yapısal düzenlemelerin önem taşıdığı görülmektedir. Diğer taraftan tarımsal üretimin ve değerlerinin artırılması ile kırsal alanda gelirin artması mümkün olacaktır. Hem kırsal hem de kentsel alanlar için gelir getirici faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, ücret ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi gelir dağılımı için önemlidir. Bölgeler arası gelir dağılımının bozuk olması, kalkınmanın belirli aşamasında talep yetersizliği doğurmakta, ve bölgesel gelişmenin sağlanmasına engel teşkil etmektedir.

9. KONUT

Konut, barınma ve yaşama mekanı olarak kullanılan yapıya veya çok katlı bir binanın içerisindeki bağımsız bölümü verilen genel addır. Konutlar insanlar için kişisel yaşam alanı olmanın da ötesinde hayatta kalmanın ve sağlıklı yaşamının en büyük gerekliliğidir.

9.1 Mevcut Durum ve Eğilimler

9.1.1 Konut Mülkiyet Durumu

İldeki konut mülkiyet durumu nüfusun önemli bir bölümünün ev sahibi durumunda olduğu, kiracıların ise yaklaşık % 12’lik bir paya sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 38: Konut Mülkiyet Durumu

BÖLGE ADI	Ev sahibi	Kiracı	Lojmanda oturan	Ev sahibi değil ama kira ödemiyor
Muş	82,1	11,8	1,9	4,3
Türkiye	67,3	23,8	1,5	7,3

Kaynak: TÜİK, 2011

9.2 Konut Niteliği

9.2.1 Konut Yaşı

İldeki konutların inşa yıllarına bakıldığında 1980 ve öncesine ait binaların tüm zamanlara oranının yaklaşık %20 olduğu görülmektedir. 2000 sonrasında ise tüm Türkiye’de olduğu gibi Muş’ta da bina yapımı hız kazanmıştır.

Tablo 39: Konut Yaşı

BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	1945 ve öncesi	1946-1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2000	2001 ve sonrası	Bilinmeyen
TRB22	Muş	1	2	6,2	10	20,7	27,4	24,4	8,3
TÜRKİYE	TÜRKİYE	1,5	2,7	5,9	13,4	18,9	24,6	21,8	11,3

Kaynak: TÜİK, 2011

9.2.2 Isınma Biçimi

Kış mevsiminin sert ve uzun geçtiği ilde ildeki konutların çok büyük bir bölümünde soba ana ısınma kaynağı olarak kullanılmaktadır. Kaloriferli konutların oranı ise % 11’de kalmaktadır. Kat kaloriferli evlerin kullanım oranı ise Türkiye ortalaması %25 iken Muş’ta bu oran nerdeyse 0 düzeyindedir.

Tablo 40: Isıtma Sistemi

BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	Soba (Doğalgaz sobası dahil)	Kat kaloriferi	Kalorifer (Merkezi)	Klima, elektrikli ısıtıcı ve diğer sistemler	Yok
TRB22	Muş	88,9	0,1	11	0	0
ULUSAL	TÜRKİYE	57,1	25,6	11,4	5,9	0,1

Kaynak: TUIK, 2011**SONUÇ**

En genel anlamda konut, insanların temel gereksinmelerinden biri olan barınma gereksinmesini karşılayan bir araçtır. Günümüzde kentleşmenin hızlı boyutlara ulaşmasıyla birlikte, ülkede barınma gereksinmesinin karşılanmasında önemli sorunlarla karşılaşmaktadır. Konut sorunu, başta hızlı kentleşme olmak üzere birçok ekonomik ve toplumsal etken altında geniş boyutlar kazanabilmektedir. Özellikle de, sınırlı olanaklara sahip bölgesel olarak ülke ortalamasının çok altında kalan alanlarda sorunun çözümü oldukça güçleşmektedir.

Muş'taki konutların mülkiyet durumları incelendiğinde %82,1'lik oranla nüfusun önemli bir bölümünün ev sahibi durumunda olduğu, kiracıların ise yaklaşık %12'lik bir paya sahip olduğunu göstermektedir. Kendi evinin sahibi olunması gelir seviyesinin düşük olduğu ildeki gruplar için büyük önem taşımaktadır. İlçelerde ve kırsal alanlarda konut mülkiyeti bu şekilde yüksek olurken, il merkezine göçle yeni gelen gruplar kiracı olabilmektedir. İlde oturan konutların inşa yıllarına bakıldığında 25 yıldan daha önce yapılmış binaların oranının % 20 olduğu görülmektedir ve bu da ildeki mevcut binaların 2000 yılı sonrası yapılan yeni binalar olduğunu ortaya koymaktadır. Binaların eski olması güvenlik ve fiziki koşulların yaşama uygunluğu konusunda tehditler oluşturabilmektedir. Diğer taraftan, kış mevsimimin sert ve uzun geçtiği ilde ildeki konutların çok büyük bir bölümünde soba ana ısıtma kaynağı olarak kullanıldığı görülmektedir. Kaloriferli konutların oranı ise % 11'de kalmaktadır.

10. YOKSULLUK

Yoksulluğun azaltılması ve sosyal dışlanma ile mücadele edilmesi ulusal kalkınma hedefleri arasında bulunmaktadır. Kalkınma ile toplumun tüm kesimlerinin ekonomik ve sosyal yönden daha yüksek bir refah düzeyine ulaşmaları ve yaşam kalitelerini arttırmaları amaçlanmaktadır.

Mutlak yoksulluk, yoksulluğun yaşamı tehdit edecek şekilde olması olarak tanımlanırken göreceli yoksulluk, diğerlerinin sahip olduklarına göre yoksun olmayı ifade etmektedir (YHGP, 2006). Yoksulluk düzenli bir gelire ve bir sosyal güvenlik sistemine bağlı olma gibi koşulların taşınıp taşınmaması ile ilgili olarak ele alınmaktadır. Yoksulluğun ölçülmesi için yine önemli bir nokta kişilerin yaşadıkları mekânların koşullarıdır. Maddi olanakların dışında ise güçsüzlük, çaresizlik, seslerini duyuramama gibi psikolojik ve sosyal faktörler de dikkate alınmaktadır. Kimsesiz ve geliri olmayan yaşlılar, engelliler ve kadının yalnız olduğu aileler yoksulların yoksulu olarak da tanımlanabilmektedir. Yoksulluğun boyutları cinsiyet, yaş durumu, ülkenin sosyal ve ekonomik koşulları, eğitim, meslek gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak değişebilmektedir. Yoksul ailelerde eğitim düzeyinin genel olarak düşük olduğu gözlenmektedir. En yoksul kesim içerisinde kırsal alanlarda geçici ve mevsimlik işlerde çalışanlar bulunmaktadır. Hem kırsal hem de kentsel alanlarda yoksullar sürekli gelir getirmeyen enformel ve günlük işlerde çalışmaktadırlar (YHGP, 2006).

Yoksulluk, toplumda ortaya çıkan değer azlığı veya çokluğu ile değil, o değer toplumu oluşturan bireyler arasındaki eşitsiz dağılımıyla ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple yoksulluk olgusunun gelir eşitsizliğinin bir sonucu olduğu da söylenebilir (DPT, 2001:103).

10.1 Mevcut Durum ve Eğilimler

Türkiye’de yoksulluğa ilişkin veriler Türkiye geneli ve Düzey 1 bölgeleri için açıklanmaktadır. Yoksulluk sınırı eşdeğer fert başına medyan gelirin belirli bir oranı (yüzde 40, 50 veya 60’ı) kullanılarak oluşturulmaktadır. Aşağıdaki tabloda Muş’un da içerisinde olduğu TRB Orta Anadolu Bölgesi’nde yoksulluk sınırı ve oranlarının yıllık değişimleri görülebilmektedir. Buna göre 2006 yılından 2014 yılına yoksulluk sınırı 2351’den 5554’ye çıkarken, yoksul oranı da medyan gelirin yüzde 50’sine göre yüzde 18,6’dan yüzde 15,0’a düşmüştür.

Tablo 41:Türkiye Geneli-Yoksulluk

	50%			60%		
	Yoksulluk Sınırı	Yoksul Sayısı (bin kişi)	Yoksulluk Oranı	Yoksulluk Sınırı	Yoksul Sayısı	Yoksulluk Oranı
2006	2351	12548	18,6	2821	17165	25,4
2007	3041	11163	16,3	3649	16053	23,4
2008	3164	11580	16,7	3797	16714	24,1
2009	3522	12097	17,1	4227	17 123	24,3
2010	3714	12025	16,9	4 457	16 963	23,8
2011	4069	11670	16,1	4 883	16 569	22,9
2012	4515	11998	16,3	5 418	16 741	22,7
2013	5007	11137	15,0	6 012	16 706	22,4
2014	5554	11332	15,0	6 665	16 501	21,8

Tablo 42:Yoksulluk Sınırı, Sayısı ve Oranı, Orta Doğu Anadolu

	50%			60%		
	Yoksulluk Sınırı	Yoksul Sayısı (bin kişi)	Yoksulluk Oranı	Yoksulluk Sınırı	Yoksul Sayısı	Yoksulluk Oranı
2006	1393	548	16,3	1672	769	22,9
2007	1847	441	13,0	2217	656	19,3
2008	1838	823	9,3	2206	608	17,6
2009	1912	387	10,9	2295	662	18,6
2010	2128	413	11,5	2553	742	20,6
2011	2240	483	13,2	2688	808	22,0
2012	2614	200	13,4	3140	743	20,0
2013	2983	470	12,5	3120	1488	18,4
2014	3368	429	11,6	4042	693	18,8

Kaynak: TÜİK, 2015

Tablo 43: Yoksulluk Sınırı, Sayısı ve Oranı, TRB2 (Van,Bitlis,Muş,Hakkari)

	50%			60%		
	Yoksulluk Sınırı	Yoksul Sayısı	Yoksulluk Oranı	Yoksulluk Sınırı	Yoksul Sayısı	Yoksulluk Oranı
2014	2.937	193	9,4	3.524	364	17,8

Kaynak: TÜİK, 2015

Medyan gelirin yüzde 60'ına göre ise yoksulluk oranı 2006'dan 2014'e yüzde 22'den yüzde 18,8'e düşmüştür. Bu oranlarla bölgenin Türkiye ortalamasından daha düşük bir yoksul oranına sahip olduğu görülmektedir.

10.2 Yoksulların Profili

Göç ile birlikte yoksulluğun yoğunlaşma alanları da değişmektedir. Kırsaldan nüfusun göç etmesi ile göç veren ilçelerde çalışan nüfusun azalması, yoksulluğu artırırken; il merkezine gelen nüfus içerisinde istihdam piyasasına girmekte zorlanan ya da düşük ücretlerle çalışan nüfus kentte harcamalarının da artmasıyla yoksulluk riski altına girmektedir. İl merkezinde öncelikle Muratpaşa ve Yeşilyurt, Dere mahallerinde yoksulluk görülmektedir. Özellikle ilçelerden ve kırsal kesimlerden ekonomik durumları yetersiz olan ailelerin yaşam standardı düşük olan bu mahallere göç etmesi sorunları daha da arttırmaktadır. Bununla beraber iş aramak amacıyla batı illerine göç eden aile fertleri kalifiye olmadıkları için yüksek yaşam standartlarına karşın düşük ücretlerle çalışmakta ve aile bütçesine artı bir katma değer oluşturmamaktadır. Yoksul kişilerin eğitim düzeylerine bakıldığında genellikle düşük seviyede olduğu görülmektedir. Son zamanlarda uygulanan muhtelif projeler dolayısıyla eğitim konusunda farkındalık artmasına rağmen yoksul kesimin içinde yaşadığı olumsuz çevreler bu konuda başarılı olmalarının önündeki en önemli engeller arasındadır.

Eşinden ayrılmış ya da ayrı yaşayan çocuklu kadınların özellikle yoksulluk riski içinde olduğu görülmektedir. Şiddet gören kadınlar da ayrıca dezavantajlı konumdadır. Çocukların bakımı nedeniyle işe giremeyen kadınlar sadece yardımlar aracılığıyla geçinebilmektedir. Diğer taraftan yaşlılar da önemli bir risk grubudur. Çalışamayacak durumda olan yaşlı ve hastalar da çocuklarının yardımları ve sosyal yardımlar ile yaşamlarını sürdürebilmektedir. Son zamanlarda yaşanan gelişmeler ile birlikte gelen sığınmacılar arasında yoksulluğun fazla olduğu görülmektedir. Bu gruplar kayıt dışı olarak çok düşük ücretlerle çalıştırılabilmektedir.

Öncelikli Sorunlar

- Gelir dağılımının eşitsiz olması ile yoksulluğun önemli bir sorun olması
- Son yıllarda kadınların istihdamı ve eğitimi konusundaki işbirliği ve dayanışma derneklerinin kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik yeterli desteğin verilmemesi
- Eğitim seviyesinin düşük olması ve farkındalık eksikliği ile yoksulluğun nesilden nesile aktarılması
- Yoksul kişilerin istihdama yönlendirilmesinde eksiklikler olması
- Kayıt dışı istihdamın çok yüksek olması ve ücretlerin düşüklüğü
- Özellikle Muratpaşa ve Yeşilyurt mahalleri gibi yoğunlaşmanın olduğu yerlerde suç oranlarının giderek artması
- Yoksul kesimin beşeri potansiyellerinden yeterince faydalanılamaması ve becerilerinin geliştirilmesine yönelik yeterli ve etkin projelerin geliştirilememesi
- Yoksul kesime yönelik olumsuz düşüncelerin yaygın olması ve yoksul kesimin kalkınma çalışmalarında etkin olamayacağı düşüncesinin yaygın olması
- Arazi toplulaştırılması çalışmalarına gösterilen dirençin yoksulluktan kurtulma sürecini uzatması
- Özellikle kırsal alanlarda eğitime yeterli önemin verilmemesi ve çocukların eğitime devamlılıklarının sağlanması yerine potansiyel işgücü olarak görülmesi
- Sosyal yardım sisteminde zayıf alanların olması

ÇÖZÜM İÇİN TEMEL ARAÇLAR VE FIRSATLAR

- ✓ Yoksul kesimin çocuklarının eğitime devam etmelerinin sağlanması, bu konuda gerekli hassasiyetin gösterilmesi ve çocuklarını okula göndermeyen ya da okuldan kaydını silenlere yönelik katı ve caydırıcı müeyyideler uygulanmalıdır. Çocukların ileride pişman olmayacakları ve yeteneklerine uygun alanlarda eğitim görmeleri sağlanmalıdır. Bu hususa dikkat edildiği takdirde mezun olan gençler hem hızlı bir şekilde istihdam edilmiş olur hem de kalifiye olduğu alanlarda çalışmış olduğu için daha mutlu bir hayat yaşar.
- ✓ Muş 6.Bölge teşviklerinden yararlanmasına rağmen halihazırda faaliyet gösteren üretici firmalarla yaptığımız görüşmelerde en temel sorunlardan bir tanesinin kalifiye eleman yetersizliğinin fazla olmasıdır. Bu konuda Muş Alparslan üniversitesi, Muş İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İş-Kur, Belediye ve Kalkınma Ajansının ortak programlar geliştirmesi son derece önemlidir. 2016 yılında faaliyete girmesi beklenen tekstilkent'te rağbet olmasına rağmen tekstilkentte faaliyet gösterecek olan üretici firmaların bu konudaki tedirginliklerin giderilmesi gerekmektedir. Kalifiye eleman probleminin çözülmesi halinde yaklaşık olarak 2000 kişinin istihdamına yönelik olarak kurulacak tekstilkent yoksulluğun azaltılmasına yönelik etkili bir araçtır.
- ✓ Kentsel ve kırsal alanlarda yoksulluk farklı yaşandığı için çözümler için de farklı tedbirler gerekmektedir. Kırsal alanlarda ve küçük ilçelerde nitelikli eğitim olanaklarına ulaşmanın kolaylaştırılması ve taşınmalı sistemin sorunlarının giderilmesi gerekmektedir. Kırsal alanda aynı zamanda gelir getirici faaliyetlerin artırılması için yeni teşvikler verilmesi gerekmektedir. Bu alanda özellikle nakdi desteklerin dışında yönlendirme ve danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesi ve birlikteliğin teşvik edilmesi önemlidir. Kooperatifçilik alanında başarılı örneklerin yaygınlaştırılması bu bakımdan önemlidir.
- ✓ Kentlerdeki yoksul mahallelerde gençlerin olumsuz davranışlar geliştirmemesi için önlemler alınması gerekmektedir. Bunun için mahalle içerisinde gençlere yönelik hizmetler veren merkezlerin olması, bu alanlarda psikoloji ve kişisel gelişim alanlarında rehberlik yapabilecek kişilerin olması hem de gençler için etkinliklerin düzenlenmesi önemlidir. Bu merkezlerin eğitim kurumları ile ilişki içinde çalışması da okul devamsızlıklarını azaltmada ve başarı düzeylerini artırmada önemli olacaktır.
- ✓ Sosyal yardımların daha geniş olarak kurgulanarak eksikliklerinin giderilmesi için yardım tür ve miktarlarının yapılan etki analizlerine göre şekillendirilmesi ve çalışabilir nüfus için koşullandırılması, sosyal inceleme görevlilerinin yoksul kişilere danışmanlık yapması yararlı olacaktır.

11. SOSYAL YARDIMLAR

Sosyal yardım insanlık tarihinin ortaya çıkan bir olgudur. Literatürde ilk olarak karşımıza ne zaman çıktığı bilinmemekle birlikte sanayi devriminden sonraki zamanda ortaya çıktığı düşünülmektedir. Sosyal yardım anlam olarak yardıma muhtaç insanlara yapılan ayni ve nakdi yardımları ifade eder. Sosyal yardım bir manada yoksulları ve fakirleri çağrıştırmaktadır. Sosyal yardımlar genel olarak kamu kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından yapılmaktadır. Sosyal yardımlar konusunda genel yetkili organ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'dır. Her il ve ilçede bir adet Kaymakamlık bünyesinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı mevcuttur.

11.1 Mevcut Durum ve Eğilimler

11.1.1 Sosyal Yardımlardan Faydalanma Durumu ve En Çok Faydalanılan Sosyal Yardımlar

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, 3294 sayılı kanunun amacına uygun çalışmalar yapmak ve ihtiyaç sahibi vatandaşlara nakdi ve ayni yardımda bulunmak üzere her il ve ilçede kurulmuştur. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünün taşradaki faaliyetleri Türkiye çapında 973 il ve ilçede her ilde vali ve her ilçede kaymakam başkanlığında oluşturulmuş Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla yürütülmektedir. Böylece bu Vakıflar, devlet ile yoksul vatandaşlar arasında sosyal yardımların doğrudan ve en kısa sürede vatandaşa ulaştırılması açısından bir köprü görevi görmektedirler. Vakıfların karar organları, "Vakıf Mütevelli Heyeti"dir. İl ve ilçelerdeki tüm yardım programları, bu mütevelli heyetlerin kararları ile yürürlüğe girmektedir. Vakıf organizasyonunun tercih edilmesinin bir avantajı da Vakıf Başkanının Vali/Kaymakam olması hasebiyle sosyal yardım ve proje destek programlarının idari açıdan bölgedeki en yüksek idari amir tarafından desteklenmesi ve bölgedeki diğer kamu hizmetleri ile bağlantısının kurulabilmesidir. Sahadaki uygulamalarda görülmektedir ki, Vali ve kaymakamlar vakıflar aracılığıyla bir haneye ulaştıklarında ihtiyaç durumuna göre diğer kamu birimlerini (Sağlık birimleri, Emniyet birimleri veya Sosyal Hizmetler gibi) de harekete geçirebilmekte veya tam tersi şekilde diğer kamu birimlerinin ulaştığı hanelerden Vakıfların da haberi olmakta ve yardım yapılmaktadır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nın gelir kaynakları aşağıdaki gibidir:

- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonundan aktarılan miktar,
- Her nevi fitre-zekat-kurban derileri ve bağışsık yardımları,
- İşletme ve iştiraklerden elde edilecek gelirler,
- Diğer gelirler.

Sosyal yardımlar bazında Vakıflar il/ilçe nüfuslarına ve sosyo-ekonomik gelişmişliğe bağlı olarak merkezden bir pay almaktadır. Fonlar çerçevesinde Mütevelli Heyeti tarafından periyodik olarak gıda,

giyim, yakacak, barınma, sağlık, eğitim alanlarında ve kişilerin acil ihtiyaçlarını gidermek için yardımlar yapılmaktadır. Yapılan yardımlar için öncelikle başvuru alınmakta, hane kaydı yapıldıktan sonra idari veriler ile gelir durumuna bakılmakta ve hane ziyareti ile sosyal incelemeci görüşünü belirtmekte ve mütevellî heyeti de karar vermektedir.

Eğitim ve sağlık alanında Şartlı Nakit Transferi yardımları bulunmaktadır. Şartlı Nakit Transferi (ŞNT), yani halk arasında bilinen ismiyle "öğrenci parası" ya da "çocuk parası", ekonomik güçlükler nedeniyle temel sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanamayan, herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna tabi olmayan ve düzenli bir geliri bulunmayan nüfusun en yoksul kesimine yönelik şartlı bir yardım programıdır. ŞNT yardım programında eğitim, sağlık ve gebelik şeklinde üç değişik yardım programı bulunmaktadır. 0-6 yaş arasındaki küçük çocuklara yönelik yardımlar "sağlık yardımı", 6-17 yaş arasında eğitim çağındaki çocuklara yönelik yardımlar "eğitim yardımı" ve hamile kadınları yönelik yardımlar "gebelik yardımı" şeklinde tanımlanmaktadır.

2022 Sayılı Kanun: 1 Ocak 1977 tarihinde yürürlüğe giren bu kanun “muhtaç olmak koşulu ile 65 yaşını doldurmuş yaşlılar ile 18 yaşından büyük özürölüler ve kanunen bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşını tamamlamamış özürölü yakını bulunan Türk vatandaşlarına aylık bağlanmasını” sağlanmıştır. Bu kanunla sosyal güvenlik kurumlarından aylığı olmayan, devamlı geliri olmayan, muhtaçlığını il ve ilçe idare kurumlarından alacakları belgelerle kanıtlayan ihtiyaç sahiplerine hayatta kaldıkları sürece, 300 gösterge rakamının her yıl bütçe kanunu ile tespit edilecek katsayı ile çarpımından elde edilecek tutarda aylık bağlanmaktadır. 2006 yılına kadar Emekli Sandığı’na verilen bu görev 20 Mayıs 2006 tarihinde yürürlüğe giren 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ile SGK’ ya devredilmiştir.

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu: Korumaya muhtaç çocuk ve gençlerin, çocuk yuvalarında ve yetiştirme yurtlarında bakımı yapılmaktadır. Çocukların ev ortamında yaşayabilmeleri amacıyla 10-12 çocuğun yaşayabileceği apartman dairelerine ilişkin proje çalışması başlatılmıştır. 18 yaşını tamamlayan çocuklar için gençlik evleri kurulmaktadır. Korumaya muhtaç çocukların yuva ortamından uzaklaştırılıp kuruma bağlı veya denetiminde kreş ve gündüz bakımevlerine gönderilerek çeşitli programlara katılmaları sağlanmaktadır. Cezaevlerinde hükümlü ve tutuklu bulunan kadınların 0-12 yaş arası çocukları kreş ve gündüz bakımevi hizmetlerinden yararlandırılmaktadır. Yaşlılara, huzurevleri, yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri ve yaşlı dayanışma merkezleri yoluyla hizmet götürölmektedir. Özürölülere yönelik hizmetler verilmiştir. Kadına ve aileye yönelik hizmetler verilmektedir.

Yeşilkart Uygulaması: Yeşilkart sistemi, 1992 yılında başlayan bir sistemdir. Hiçbir sosyal sigorta sistemine dâhil olmayan ve asgari ücretin üçte birinden daha az geliri olanlara sağlık hizmeti vermek amacıyla başlatılmıştır. 1998 yılında sokak çocuklarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir. 3816 sayılı

Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşilkart Verilerek Devlet Tarafından Karşlanması Hakkında Kanun'un birinci maddesine göre, "yeşilkart programı", Genel Sağlık Sigortası (GSS) sistemi devreye girinceye kadar "geçici" bir hizmet olarak sunulmuştur.

Tablo 44:2015 Yılında Verilen Yardımlar Genel Toplamı

İl	Kişi Sayısı	Toplam Tutar
Merkez	70402	21.043.611
Bulanık	43.915	10.973.313
Hasköy	21.284	4.331.240
Korkut	11.825	4.251.966
Malazgirt	49.830	7.780.731
Varto	9.801	4.971.231
Muş Toplam	207.057	53.352.092

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016

Vakıflar tarafından yapılan yardımlar bir bütün olarak hesaplandığında yukarıdaki tablo ortaya çıkmaktadır. Buna göre yardım alan kişi sayısı ile ilçe nüfusu oranlandığında en yüksek oranların Bulanık ve Malazgirt ilçelerinde olduğu görülmektedir. En düşük oran ise Varto ilçesindedir. Korkut ve Hasköy'ün aldığı yardımları nüfuslarıyla karşılaştırdığımızda yüksek seviyede olduğu görülmektedir.

Tablo 45: Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yapılan Yardımlar, 2016

İlçe	Fayda Sahibi Sayısı	Ödeme Toplamı
Merkez	1.030	1.134.000,00 TL

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016

Öncelikli Sorunlar

- Vakıf bazlı sosyal yardımlarda yardım kriterlerinin objektif olarak ortaya konulamadığı durumlar olması
- Vakıf bazlı sosyal yardımların dağıtımının vakıf mütevelli heyetlerine göre değiştiği ve buna göre yardımların dağıtımı ile yoksul sayısının her zaman orantılı olmaması
- Sosyal yardımların çalışabilir durumdaki kişilere verildiği zaman kişilerdeki çalışma isteğini azalttığı durumlar olabilmesi
- İl istihdam piyasasında eksiklikler ve yoksul kişilerin eğitimlerindeki eksiklikler nedeniyle istihdam edilmelerinde zorluklar yaşanması
- Engelli aylıklarının alınması için gerekli olan engelli raporlarının sağlıklı bir şekilde verilemediği durumlar olması ve aynı zamanda, bu raporu alan kişilerin işe girdikleri zaman çalışmaya

başlamaları durumunda bu raporu tekrar alamayacaklarını düşünerek işe girmeyi tercih etmemeleri

Çözüm için Temel Araçlar ve Fırsatlar

- ✓ Bireylerin sosyal yardıma başvuru gerekçeleri arasında işsiz ve eğitimsiz olmalarının çok büyük etkisinin olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyiyle yoksulluk riski arasındaki ilişki TÜİK verilerinde ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda muhtaç ailelerin çocuklarının eğitimlerini tamamlayabilmeleri için sosyal yardımlardan ayrılan payın arttırılması hususu önemli hale gelmektedir.
- ✓ İşgücü piyasasında iş bulmakta zorlanan niteliksiz bireylerin de meslek edindirilmeleri ve iş sahibi olmaları için yerel düzeyde İŞKUR'a önemli görevler düşmektedir. Unutulmamalıdır ki gelişmiş ülkelerin gelişmişlik göstergeleri eğitim seviyelerinin bir sonucudur. Öncelikle yardıma en çok muhtaç olanlardan başlamak üzere, birey ve ihtiyaç temelli hizmet sunulmalı, geniş toplum kesimlerini kapsayan standart yardım programlarından kaçınılmalıdır. İhtiyaç duyulan alanlarda, hizmet ve yardımın bir kurum bünyesi içerisinde yapılmasının zorunlu olduğu durumlar göz önüne alınarak, değişik ihtiyaç ve yaş gruplarına bir arada hizmet sunabilecek çok amaçlı merkezlerin ve/veya tesislerin kurulmasına öncelik verilmelidir.
- ✓ Kurumlar arası bilgi paylaşımının sağlanması ve ortak bir veri tabanı oluşturulması kaynak israfına ve mükerrer ödemelere engel olacaktır. STK'larla işbirliği daha çok yapılmalıdır.
- ✓ Vakıfta çalışan kişilerin güvenceye alınması ve kadro verilmesi

12. SOSYAL HİZMETLER

Sosyal hizmetler, kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal sorumluluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunların önlenmesi ve çözümlemesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesi amaçlarına hizmet etmektedir. Sosyal hizmetler toplumda bireylerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve eğitim, sağlık, barınma, korunma gibi çok çeşitli alanlarda ihtiyaçlarının giderilmesi için devlet tarafından veya devlet koordinasyonunda sağlanan hizmetlerdir. Sosyal hizmetler toplumdaki birçok sorunun çözülmesinde önemli bir yere sahiptir. Temel olarak bu hizmetler incelenirken çocuklar, gençler, kadınlar, engelli ve yaşlılara yönelik hizmetlerin değerlendirilmesi sunulacaktır.

12.1 Mevcut Durum ve Eğilimler

12.1.1 Çocuklara ve Gençlere Yönelik Hizmetler

Muş'ta 0-14 yaş arasındaki çocukların sayısı 150.959'dur İlde önemli bir nüfusa sahip olan çocukların refah seviyelerinin yükseltilmesi ve dezavantajlarının azaltılması önem taşımaktadır. Çocuklar için önemli alanlar arasında eğitime erişim, eğitim kalitesinin yüksekliği, kültürel, sosyal ve sportif faaliyetlere katılabilme, yoksulluktan kaçınma, çocuk işçiliğinin, çocuk ihmal ve istismarının önlenmesi, koruma altında yaşayan çocukların yaşam standartlarının iyileştirilmesi bulunmaktadır. Bu nedenlerle sosyal hizmetler incelenirken temel kamusal hizmetler ve sosyal yardımlarla beraber

Tablo 46:Muş İli Sosyal ve Ekonomik Destek Toplamı

Yıllar						Genel
	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek	Toplam
2011	209	215	424	18	24	466
2012	211	222	433	4	15	462
2013	250	349	599	6	32	637
2014	297	359	656	5	24	685
2015	289	368	657	15	18	690

Çocukların ve Gençlerin Yaşadıkları Temel Sorunlar

1) Sosyal, kültürel ve spor faaliyetlerinde eksiklikler

Gerek Kalkınma Bakanlığımızın hazırlamış olduğu kalkınma planlarında gerekse kamu kurum ve kuruluşlarının hazırlamış olduğu stratejik eylem planlarında beşeri sermayenin kalkınma ve büyümenin en önemli bileşenlerinden olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla çocuklara yönelik sosyal, kültürel ve spor faaliyetlerine yönelik altyapı ve üstyapıya yönelik eksikliklerin giderilmesi çocukların kendi potansiyellerini gerçekleştirme ve gelecekte ilimizin ve ülkemizin kalkınma hedeflerine önemli derecede katkı sunacağı bir gerçektir. Genel olarak ilde belirtilen eksiklikler şu şekildedir:

- Spor faaliyetlerinin tanıtımının kamu kurumlarında ve çevrede yapılamaması
- Spor faaliyetleriyle uğraşan personelin nitelikli olmaması
- Muş ilinde çocuk oyun parklarının yok denecek kadar az olması
- Gençlik Merkezinin çocuklarla ilgili çalışan kamu kurumlarında faaliyet alanlarına yönelik reklamlarının iyi yapılmamış olması,
- Gençlik Merkezinin Muş Merkez ve İlçelerinde stantlarının kurulup, çocukların kayıtlarının yapılmaması,
- Kırsal alanda bu faaliyetlerin olmaması merkezde uygulansa bile servis imkanının olmaması,
- Sosyal faaliyetlerin kurs olarak açılmaması
- Muş ilinde STK ların varlığının hissedilmemesi (işlevsiz olması)
- Spor faaliyetlerine çocukların yönlendirilmemesi
- Park alanlarının güvenlik ve kullanım sorunları
- Gençlik Merkezleri'nin mekansal olarak yanlış bölgelerde bulunması
- Gençlik Merkezleri'nde çalışan gençlik liderlerinin niteliklerinin artırılması ve üretken işlere yönlendirilmeleri gerekliliği
- Devlet okullarında sosyal faaliyetlerin az olması
- Çocuk ve gençlerle ilgili çalışan aktif STK'ların azlığı

2) Sokakta çalışan çocuklar, suça eğilim ve zararlı madde kullanımı

İlimizin özellikle tarım ve hayvancılık alanında önemli bir potansiyeli bulunmaktadır; ancak beşeri sermayenin bu potansiyeli harekete geçirme konusunda etkin bir şekilde harekete geçirilmesi gerekmektedir. Bu konuda yeterli altyapı ve üstyapı eksiklikleri giderilmediği zaman çocukların olumsuz çevre şartlarında kötü alışkanlıklar edinmesi ve suça yönelik bir temayül içerisine girmesi kuvvetle muhtemeldir. Yukarıda da bahsetmiş olduğumuz gibi özellikle Muratpaşa ve Yeşilyurt mahallerinde göçle gelen yoksul ailelerin fazla olmasından mütevellit suç eğilimlerinin fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 47: Suç Türüne Göre Hükümlüler

2015 Yılı Adalet İstatistikleri	2011	2015
Cezaevine Giren Hükümlü Sayısı	108	392
Öldürme	24	51
Yaralama	7	19
Hırsızlık ve Yağma	15	121
Dolandırıcılık ve Çek Kanununa Muhalefet	4	17
Ateşli Silahlar ve Bıçaklar	14	11
İcra İflas Kanununa Muhalefet	4	0
Uyuşturucu ve Uyarıcı Maddeler	2	99
Askeri Ceza Kanununa Muhalefet	1	0
Diğer Suçlar	37	74

Kaynak: Cumhuriyet Başsavcılığı, Muş

Tablo 48:Güvenlik Birimlerine Getirilen Çocukların Suç Türü

2015 Yılı Adalet İstatistikleri	2011	2015
Güvenlik Birimlerine Getirilen Çocukların Sayısı	247	488
Öldürme	2	1
Yaralama	79	109
Cinsel Suçlar	3	8
Hırsızlık	88	225
Yağma	3	4
Tehdit	0	28
Hakaret	0	24
Mala Zarar Verme	16	48
Toplumsal Olaylar	6	30
6136 Sayılı Kanuna Muhalefet	0	11
Diğer Suçlar	50	62

Kaynak: Cumhuriyet Başsavcılığı, Muş

Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri ile bu çocukların rehabilite edilmesi için çeşitli hizmetler verilmektedir ve Muş'ta 1 tane özel bakım ve rehabilitasyon merkezi bulunmaktadır. Konu ile ilgili genel olarak ilde belirtilen sorunlar şu şekildedir:

- Sokakta çalıştırmaya özen gösterici cazibe haline gelmesi için vatandaşın desteklemesi,
- Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü Sosyal Ekonomik Destek Biriminin nitelikli personel eksikliğinden dolayı dezavantajlı ailelere ulaşabilmede yetersiz kalması
- Ailelerin kamu kurumlarıyla nasıl iletişime geçmeleri gerektiği konusunda kayıtsız kalması,
- Çocuklarla çalışan kamu kurum ve STK ların arasındaki iletişim eksikliği
- Aileleri ile sorun yaşayan çocukların sokağa yönelmesi
- Rehabilitasyon merkezlerinin yetersiz kalması
- Suçu engellemeye yönelik çalışmaların yetersiz olması
- Madde kullanımı konusunda önleyici çalışmaların yetersiz olması
- Okullarda denetimin yetersiz olması ile zararlı madde kullanımının artması
- Eğitim ve farkındalık faaliyetlerinin zararlı madde kullanımının azaltılmasında etkili olmaması, eğitimlerin yeterli uzmanlık derecesine sahip olan kişiler tarafından verilmemesi
- Uyuşturucu maddelerin ucuz ve ulaşılabilir olması

Tablo 49:Evlat Edinme/Koruyucu Aile

Yıllar	Koruyucu Aile Sayısı	Yetiştirilen Çocuk Sayısı	Koruyucu Aile Başvuru Sayısı
2015	5	7	7
2016	2	5	3

Yıllar	Destek Verilen Çocuk Sayısı	Korunma Kararlı Çocuk	Toplam Destek Tutarı
2015	882	41	4.551.115 TL
2016	813	35	2.915.867 TL

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, 2016

2014-2015 yıllarında evlat edinen aile yokken 7 aile koruyucu aile olmuştur. Konu ile ilgili olarak genel olarak ilde belirtilen sorunlar şu şekildedir:

- Çocuk yurtlarının çocuk evlerine dönüştürülmesi gerekliliği
- Sosyal hizmet alanında çalışan tüm kişilerin eğitim ve farkındalık seviyelerinin artırılması
- Sosyal hizmet yürütülmesinde nitelikli sosyal çalışmacıların ve psikologların istihdam edilmesi
- Koruyucu ailelerin çocuk bakımı ve gelişimi konusunda bilinçlerinin artması
- Koruma altındaki çocuklara yönelik cinsel istismar vakalarının görülebilmesi

3) Çocuk İhmal ve İstismarı

Türkiye’de görülen en hassas sorunlardan bir tanesi çocuk ihmal ve istismarıdır. Çocuk İstismarı ve İhmali, çocukların ana-babaları gibi, onlara bakıp gözetmek ve eğitmekle görevli sorumlu, güç ve güven ilişkisi içinde oldukları kişiler ya da yabancılar tarafından bedensel ve/veya psikolojik sağlıklarına zarar verecek, sosyal gelişimlerini engelleyecek şekilde uygulanan tüm fiziksel, duygusal veya cinsel tutumları, ihmali ve ticari amaçlı sömürüyü kapsar (Çocuk İhmali ve İstismarını Önleme Derneği).Özellikle cinsel istismar ve ensest konusunun açığa çıkmasının zor olması nedeniyle sorunun büyüklüğüne ilişkin net veriler elde etmek mümkün olmamaktadır. Ancak, çocuklara yönelik istismar kapsamında açılan dava sayılarına bakıldığında ilde bu sayının yüksek olduğu görülmektedir. Genel olarak ilde konu ile ilgili belirtilen sorunlar şu şekildedir:

- Ailelerin ihmal-istismar gibi konularda bilgi düzeyinin düşüklüğü,
- İnternet kafelerin denetiminin az olması,
- Muş ilinde Siber tehditlere karşı çocukların açık olması
- Siber tehditin ne olduğu hakkında ailelerin somut olarak bilmemesi,

- Çocuklarla çalışan kamu kurumlarındaki personele çocuklara yönelik ihmal-istismar konularında bilinçlendirme faaliyetlerinin yapılmaması ve ailelere ulaşılmada eksiklik oluşması
- Çocuk fazlalığından kaynaklanan ebeveynlerin çocuklarına karşı ilgi eksikliği
- Çocuk ihmal ve istismarının özellikle il merkezinde ve büyük haneli, kırsal yerleşimlerinde aile içerisinde görülmesi
- İstismar mağdurları arasında ergenlik dönemindeki kız çocuklarının sayısının fazla olması
- Çocuk istismarına ilişkin olayların aileler veya fark eden kurum/okul çalışanları tarafından gizlenebilmesi
- Ailelerin ihmal ve istismar ile ilgili farkındalıklarının düşük olması
- Çocuk Koruma Kanunu’nun bilinmemesi
- Görmezden gelme, kin tutma, etiket takma gibi pasif/psikolojik ihmallerin sıklıkla görülmesi
- Ailelerin çocuklarına yeterince zaman ayırmaması
- Özellikle Roman çocuklar arasında erken yaşta evliliklerin görülmesi

12.2 Kadınlara Yönelik Hizmetler

Toplumda eğitim, istihdam, karar alma mekanizmalarına katılım gibi birçok konuda dezavantajlı konumda olan kadınların yaşadıkları sorunlardan bir diğeri de şiddettir. tanımlanmıştır. Kadına Karşı Şiddet günümüzde ne yazık ki yaygın bir şekilde devam etmektedir. Şiddet konusunda Düzey 2 ve 3 bazında istatistikler olmamakla birlikte, Düzey 1 bazında yayınlanan istatistiklerden erkekler tarafından şiddete uğrayan kadınların yüzdesinin en fazla Kuzeydoğu Anadolu ve Orta Anadolu’da olduğu, TR83 Bölgesi’ni de içine alan Batı Karadeniz Bölgesi’nde ise eşi veya birlikte olduğu kişiden fiziksel şiddet yaşamış kadın oranının yüzde 43 olduğu görülmektedir. Kadınların çalışma hayatında yer almayıp erkeklerin aile geçiminden sorumlu olmasıyla birlikte erkekler ev içerisinde yönetim ve itaat talep etmekte, “aile reisi” olarak koruma-kollama görevleri içerisinde “disiplin”, “namus”, “terbiye” gibi çeşitli adlarla şiddet uygulamalarını meşru göstermeye çalışmaktadırlar (Uygur,2011).

Tablo 50:Şiddet İstatistikleri, 2008

	<i>Fiziksel şiddet</i>		<i>Cinsel şiddet</i>		<i>Fiziksel veya cinsel şiddet</i>	
	<i>Yaşamın herhangi bir döneminde</i>	<i>Son 12 ay</i>	<i>Yaşamın herhangi bir döneminde</i>	<i>Son 12 ay</i>	<i>Yaşamın herhangi bir döneminde</i>	<i>Son 12 ay</i>
<i>İstanbul</i>	36,7	8,1	11,2	4,7	39,4	11,1
<i>Batı Marmara</i>	24,6	6	8,7	4,3	26,2	8,8
<i>Ege</i>	31,3	5,3	13,9	4,1	34,7	8
<i>Doğu Marmara</i>	36,5	7,2	12,8	5,8	38,5	10,2
<i>Batı Anadolu</i>	42,2	11,6	15,5	6,5	44,1	14,7
<i>Akdeniz</i>	41,7	11,9	16,1	6,5	44	14,7
<i>Orta Anadolu</i>	49,5	13,5	22,8	11	52,8	18,5
<i>Batı Karadeniz</i>	42,9	7,9	17,5	6,7	46,6	12
<i>Doğu Karadeniz</i>	38	6,5	17,6	7,8	42,6	12,5
<i>Kuzeydoğu Anadolu</i>	53,2	17,8	29,5	19,4	57,1	27,4
<i>Ortadoğu Anadolu</i>	47,2	14,6	19,7	12,1	51,5	21,5
<i>Güneydoğu Anadolu</i>	47,7	19,2	19,7	13	51,1	24,6
<i>Türkiye</i>	39,3	9,9	15,3	7,0	41,9	13,7

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Merkeze yapılan başvurular incelendiğinde 2015 yılında 24 kişi, 2016 yılının ilk yarısında ise 33 kişinin başvurduğu görülmektedir. Buna karşın 2015 yılında 103, 2016 yılının ilk yarısında ise 49 önleyici tedbir kararı alınmıştır.

Tablo 51: İlde Şiddet İstatistikleri

MUŞ	Şiddet Nedeniyle Başvuru Yapan Kadın	Geçici Koruma	Korucu Tedbir Kararları Alınan Kadın Sayısı	Önleyici Tedbir Kararı Alınan Kadın Sayısı
2015	24	-	25	103
2016	33	-	49	49

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, 2015

İlde 1 adet kadın sığınma evi bulunmaktadır.

Tablo 52: Sığınma Evlerine Yerleşen Kadınlara İlişkin Bilgiler

	Yerleşen	Yerleşen Çocuk	Okuma-yazma kursuna katılan kadın sayısı	Meslek Edindirme Kursuna katılan kadın sayısı	İstihdama katılan kadın sayısı	Konut imkanı sağlanan kadın sayısı
2014	20	11	4	9	1	-

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, 2015

Sığınma evlerinde kalan kadınların eğitim durumuna bakıldığında eğitim seviyesinin çok düşük olduğu görülmektedir. Kadınların çoğunluğu ortaokul ve altı eğitim seviyesine sahiptir. Yaş grupları ise çoğunluğun 24-35 aralığında olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 53: Konukevinde Kalanların Sosyo-Demografik Özellikleri

Konukevinde kalan/ayrılmış olan Kadınlar	Eğitim Durumu				Yaş Grubu			
	Okur-yazar olmayan	İlkokul /ortaokul	Lise	Üniversite	15-24	25-34	34-49	50+
Kalan: 20 Ayrılmış Olan:18 Nakil:2	6	İlkokul: 2 Ortaokul:4	1	-				

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, 2015

Konu ile ilgili genel olarak ilde belirtilen sorunlar şu şekildedir:

- Şiddete uğrayan kadınlara verilen rehabilitasyon sürecinin kaliteli bir şekilde devam ettirilmemesi
- Şiddete uğramış kadınların İstihdama yönelik yönlendirilmesi
- Kadına karşı şiddetin yaygın bir şekilde devam etmesi
- Şiddete uğrayan ve gelir seviyesi düşük olan kadınların eğitim ve çocuk bakımı sorumlulukları nedeniyle istihdam edilmelerinde sorunlar olması
- Şiddetin önlenmesi için yasaların uygulanması gerekliliği
- Şiddete uğrayan kadınlara verilen rehberliklerin artırılması gerekliliği

12.3 Engellilere Yönelik Hizmetler

2015 Nüfus ve Konut Araştırmasına göre ilde 2014 yılında engelli kimlik kartı başvurusu sayısı 412 olmakla beraber, yapılan değerlendirmeler sonrası 128 kişinin engelli kimlik kartı almıştır. İlde engelli bakım yardımı alan kişi sayısı ise 2012 yılında 3.453 kişi iken 2014 te 5.053 kişiye ulaşmıştır.

Tablo 54:Engellilere İlişkin Bilgiler

	Engelli Kimlik Kartı Başvuru	Engelli Kimlik Kartı Alan		Özel Bakım Merkezi Başvuru	Engelli Bakım Yardımı Başvuru	Engelli Bakım Yardımı Alan Kişi Sayısı/Toplam
2012	97	22	75	3	665	3453
2013	235	62	173	5	1239	4205
2014	412	128	284	6	1759	5053

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, 2015

Tablo 55: Engelli Evde Bakım İle İlgili Bilgiler

Yıllar	Yararlanan Sayısı	Müracaat Eden	Red Edilen	Ölen	Kontrol-Denetim Rehberleri	Sırada Bekleyen
2011	3037	736	78	215	1071	160
2012	3453	665	94	238	1617	60
2013	4205	1239	76	213	713	91
2014	5053	1759	157	376	120	132
2015	5120	1260	132	262	460	35

Özel engelli bakım ve rehabilitasyon merkezleri de ilde hizmet vermektedir. Sosyal hizmetlerin dışında engellilerin yaşam şartlarının iyileştirilmesi için kamu kurumları ve yerel yönetimlerin verdikleri tüm hizmetlerde engellilere yönelik düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Eğitim, istihdam, kentsel hizmetlerden yararlanma, karar alma mekanizmalarına katılım gibi konular ile birlikte düşünülerek politikaların tasarlanmalıdır.

Konu ile ilgili genel olarak ilde belirtilen sorunlar şu şekildedir:

- Özel eğitim alanında çalışma göstermeyen personelin özel gereksinimli çocuklarla çalışmaları,
- Engellilere yönelik sosyal-kültürel faaliyetlerin az olması,
- Engelsiz yaşam merkezlerinin kurulmaması,
- Engellilerin sosyo-demografik özellikleri ve engelli türlerine ilişkin veri tabanının geliştirilmesi
- Kamuda engellilere yönelik hizmet standartlarının yetersiz olması
- Özel eğitime ihtiyacı olan çocukların tanı, değerlendirme ve eğitiminde yetersizlikler olması
- Eğitim kurumlarının yetersiz olması
- Rehabilitasyon hizmetlerinin yetersiz olması
- Sağlık hizmetlerine erişimde güçlükler olması
- Engelli maaşlarının şartları uygun olmayan kişiler tarafından alındığı durumlar görülmesi
- Engelli bakım yardımlarının amacı dışında kullanılabilmesi
- Engellilerin işgücü piyasasında ayrımcılığa uğraması
- Sosyal yaşamdan izole olmaları

12.4 Yaşlılara Yönelik Hizmetler

Muş'ta ilin yüzde 5,5'ini 65 yaş ve üzeri nüfus oluşturmaktadır. Yaş ile birlikte kişilerin gereksinimleri de değişmektedir. Bu nedenle özellikle sağlık, bakım, sosyal güvence gibi alanlarda yaşlıların mevcut durumu ve yaşadıkları sorunların tespiti önem taşınmaktadır.

Yaşlıların yaşam koşullarının iyileştirilmesi için huzurevleri ve rehabilitasyon merkezlerinin mutlaka hizmet vermesi gerekmektedir. Ancak Muş ilinde yaşlılara hizmet edecek herhangi bir huzurevi bulunmamaktadır.

Konu ile ilgili genel olarak ilde belirtilen sorunlar şu şekildedir:

- Muş ilinde huzur evlerinin bulunmayışı
- Çocukların yaşlı bireylerle kaynaşma ortamının sağlanmayışı
- Her yaşlı bireye gönüllü katılımcılardan oluşan ekibin hizmet vermemesi
- Yaşlıların çocuk ve gençlerin festival gibi etkinliklerde buluşma imkanının olmayışı,
- Sosyal hizmet sağlayan kurumlarda personel ihtiyacı bulunmaktadır ve var olan personelin hizmet içi eğitimlerle kapasitelerinin ve motivasyonlarının artırılması gerekmektedir.
- Sosyal çalışmacı, psikolog, hemşire, sağlık memuru, bilgisayar işletmeni, ambar memuru, memur, diyetisyen, fizyoterapist, yurt yönetim memuru, şoför, bakım hizmet alımı, temizlik hizmet alımı, kaloriferci, aşçı, güvenlik hizmet alımı kadro sayıları yeterli değildir.
- Sosyal hizmet kuruluş binalarının fiziki erişilebilirlik düzeyleri yeterli değildir.
- Hizmet alanların memnuniyetine ve hizmet verenlerin görüşlerine ilişkin dönemsel anketler ile ihtiyaçlar ve memnuniyetler tespit edilmemektedir.
- Yaşlıların genellikle birden fazla rahatsızlıkları bulunmaktadır.
- Yaşlıların sosyal ve kültürel aktivitelerinin katılımlarını sağlamaya yönelik kaynaklar yeterli düzeyde değildir.

Çözüm İçin Temel Araçlar ve Fırsatlar

Çocuk ve gençlere yönelik verilen hizmetlerin iyileştirilmesi için öncelikle çocuk ve gençlerin yaratıcılıkları ve üretkenliklerini ortaya koyacak çalışmalar yapmalarını sağlayacak mekanizmalar oluşturulması gerekmektedir. Çözüm için gerekli olan kaynakların ilde bulunduğu ancak daha etkili politika ve işbirliklerinin geliştirilmesinin gerektiği görülmektedir.

- Bu konularla en yakından ilgili olan Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'nde dahi çocuklarla ilgili eğitim almış olan personel var iken çocuklar ile ilgili hiçbir eğitim almamış personelin çocuklarla ilgili projelerde görevlendirilmesi irdelenmesi gereken bir husustur.
- Müftülük bünyesinde oluşturulan etkinliklerin yetersiz kalması
- İşkurun daha işlevsel bir şekilde çalışması
- Belediye ye ait Pazar yerlerinin kurulması ve kadın ve engellilere iş imkanı sağlanması
- Sanat ve Drama atölyelerinin oluşturulması
- Tiyatro ya önem verilmesi
- Sosyal tesislere ve spor tesislerine dezavantajlı grupların erişilebilirliğinin sağlanması
- Mevcut tesislere çocuk/gençlerin yönlendirilmesinin sistematik şekilde yapılması

- Sosyal, kültürel tesisler ile spor tesisleri, sosyal hizmetlerle birlikte kurgulanarak bütüncül bir hizmet, rehberlik ve yönlendirme anlayışının benimsenmesi
- Sosyal aktiviteler okulların ders programları içinde zorunlu hale getirilmesi
- Gençlik Merkezlerinde çalışacak personel için üniversite bölümü açılması
- Dezavantajlı çocuk ve gençler için;
- Üniversitelerin Çocuk Gelişimi, Okul Öncesi Öğretmenliği, Sınıf Öğretmenliği, vb. Çocuklarla ilgili eğitim alan öğrencilerin Toplum Destekli Projelerde görevlendirilmesi ve uygulamaların somut bir şekilde görülmesi,
- Üç Boyutlu maket oyuncaklarla hayal Dünyalarına hitap edilebilecek büyük oyun parklarının kurulması
- Rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin etkinleştirilmesi
- Sivil toplum ve kamu işbirliğinin geliştirilmesi
- Gençlerin suçtan korunması ve zararlı madde kullanımını engellemek için yasal düzenlemeler yapılması
- Gençlerin madde kullanımına neden yöneldiğine yönelik araştırmalar yapılması ve sanatsal, kültürel faaliyetlere ve spor alanlarına gençlerin yönlendirilmesi
- Uzman eğitmen sayılarının artırılması ve eğitimlerin küçük gruplara yönelik verilmesi
- Aile eğitimlerinin ilgili kurumların işbirliği ile düzenli bir şekilde yapılması

Koruma altındaki çocuk/gençler için;

- Gönüllü ailelerin ve yetişkinlerin desteklenmesi ve teşvik edilmesi
- Yetiştirme yurdu modelinden sevgi evi ve çocuk evleri modeline geçilerek çocukların aile sistemi ortamında yetiştirilmesi
- Üniversitelerle anlaşma yapılması ve çocuklara farklı bölümlerin meslek tanıtımlarının yapılması üniversitelerin gezdirilmesi
- Çocuk dergileri ve gazetelerle anlaşma yapılarak çocukların yaptığı çalışmaların (şiir, köşe yazısı, makale, deneme vb.) yayınlanması
- Çocuklara hayal şehri çalışmaları yaptırılması ve uygulanabilir boyutta olan çalışmaların seçilip etkinlik şeklinde gerçekleştirilmesi

Kadına karşı şiddet oranlarının azaltılması için kadınların ekonomik, sosyal ve siyasal yaşama katılımlarının artırılması, şiddet konusunda ise farkındalık çalışmalarının yaygınlaştırılması, cezai yaptırımların ise etkinleştirilmesi gerekmektedir. Kadınlara yönelik çalışmalar sadece şiddet kapsamında değerlendirilmemeli, kadınların eğitim, sağlık, istihdam, karar alma mekanizmalarına katılımları gibi çeşitli boyutlarda eşit fırsatlara ve kaynaklara sahip olmaları için çalışmalar yapılması

gerekmektedir. Bütüncül bir şekilde kadınları güçlendirecek politikalar şiddetin de azalmasına katkı sağlayacaktır.

Yaşlılar için Sağlık Bakanlığı ile anlaşma yapılarak sosyal hizmet kurumlarında doktor bulundurulması, ayrıca psikolojik ihtiyaçları için psikolog/psikiyatrist çalıştırılması faydalı olacaktır. Sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının giderilmesi için ise yerel yönetimler, ASPB, ve ilgili sivil toplum kuruluşlarının işbirliği yaparak çeşitli aktivitelerin düzenli şekilde yapılabilmesi sağlanacaktır. Diğer taraftan, sosyal çalışmacı, psikolog, hemşire, sağlık memuru, bilgisayar işletmeni, ambar memuru, memur, diyetisyen, fizyoterapist, yurt yönetim memuru, şoför, bakım hizmet alımı, temizlik hizmet alımı, kaloriferci, aşçı, güvenlik hizmet alımı kadro sayılarının artırılması ihtiyacı duyulmaktadır.

Düzenlenecek olan çeşitli programlar da hayat kalitesini artırmaya katkı verecektir.

- Bağımsız günlük yaşam becerilerini yerine getirebilme (tüm sakinlere, ağırlıklı olarak erkek sakinlere yönelik)
- Duyu kayıplarında uyum programları
- Düşmelerdeki sakatlanmaları önleyici tedbir programları
- Sigara, alkol ve keyif verici madde kullanımı ve bağımlılıklara yönelik rehabilitasyon programları
- Sosyal ilişki azlığını önlemeye yönelik etkinlik programları
- Depresif belirtilerin yüksek olduğu bu yaş grubu için tanılama ve tedaviye sevkle ilgili programlar
- Ağız sağlığı konusunda bilinçlendirici eğitim programları
- Kurum bakımının doğrudan sonucu olan hareket azlığını arttırmaya yönelik hareket ve egzersiz programları

Engelliler ile ilgili yapılacak çalışmalar için öncelikle, kurumlar arası işbirliği ve saha çalışmaları ile ildeki engelli veritabanının geliştirilmesi önemlidir.

- İlde erişilebilirliğin ve engellilerin mobilitesinin artırılmasına yönelik çalışmaların tamamlanması
- Eğitim ve rehabilitasyon kurumlarının nitel ve nicel eksikliklerinin giderilmesi
- Engelli yardımlarının denetimlerinin yapılması
- Engellilerin istihdama yönelik teşviklerin düzenlenmesi
- Engellilere toplum içinde uygulanan ayrımcılığı engellemek için farkındalık çalışmalarının yapılması

13. SİVİL TOPLUM VE SOSYAL HAREKETLER

İnsan haklarına saygı, çoğulcu demokrasi, iyi yönetim gibi çağımızın önemli değerlerinin hayata geçirilebilmesi için sivil toplum çok önemli bir yere sahiptir. Genel anlamıyla sivil toplum örgütleri *devlet-dışı ve kar amacı gütmeyen, toplumun yararı nihai hedefiyle gönüllü olarak faaliyetler yürüten* kuruluşları ifade etmektedir. Devlet, aile ve özel sektörün dışında ortak hedefler ve değerler çerçevesinde beraber hareket etme amacıyla bir araya gelen insanlar çeşitli örgütler kurarak sivil toplumu oluşturmaktadırlar.

13.1 Mevcut Durum ve Eğilimler

13.1.1 Vakıf Sayısı

Vakıflar, gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır. Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulur ve faaliyet gösterirler. Özel hukuk tüzel kişiliğine sahiptir. İktisadi anlamda vakıf; kişisel çalışma ve gayretle elde edilen imkânların ve mal varlığının gönül rızasıyla paylaşılmasını öngören hukuki bir sistemdir (www.vgm.gov.tr).

Tablo 56: Vakıf Sayıları, 2016

	Yeni Vakıf Sayısı	Mülhak Vakıf Sayısı
Muş	10	-
Türkiye	5012	276

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2015

Muş'ta 2016 yılı başı itibarıyla 10 yeni vakıf bulunurken, mülhak vakıf, cemaat vakfı ve yurt dışında kurulan ve Türkiye'de temsilciliği olan vakıf bulunmamaktadır.

Tablo 57: Yeni Vakıf Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

	Yeni Vakıf Sayısı				
	Muş	Türkiye		Muş	Türkiye
2000	8	4559	2008	8	4443
2001	8	4566	2009	8	4459
2002	8	4532	2010	8	4507
2003	8	4502	2011	8	4566
2004	8	4445	2012	9	4657
2005	8	4418	2013	10	4754
2006	8	4401	2014	10	4867
2007	8	4399	2015	10	5012

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2016

13.2 Vakıfların Türleri ve Hedef Kitleleri

Yeni vakıfların ildeki dağılımına bakıldığı zaman ilk sırada her ilçede bulunan sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları gelmektedir. İkinci olarak ise eğitim ve kültür vakıfları ilde faaliyet göstermektedir. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının hedef kitlelerini yoksullar oluştururken, eğitim ve kültür vakıfları daha geniş bir kitleye yönelik faaliyetlerini yerine getirmektedir ve gençler ve toplumun eğitime erişimlerinin artırılması için çeşitli çalışmalar yapmaktadır.

13.3 Dernek Sayısı ve Dernekleşme Düzeyi

Türkiye’de sivil toplum örgütleri içerisinde dernekler önemli bir yere sahiptir. Uluslararası sözleşmelere uygun olarak Anayasa’nın 33. Maddesi’nde *“herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir”* ifadesi yer almaktadır. Dernekler sivil toplum örgütleri içerisinde en büyük paya sahiptir.

Tablo 58: Dernek Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı

	Bitlis	Hakkari	Muş	Van	Türkiye
2007	191	97	121	418	76.883
2008	216	127	129	465	79.341
2009	258	147	146	551	82.620
2010	302	164	177	646	85.789
2011	340	171	217	670	88.911
2012	377	176	258	687	92.910
2013	432	198	296	738	97.862
2014	479	192	313	821	103.921
2015	531	188	364	864	107.874
2016	532	190	366	852	109.809

Kaynak: www.dernekler.gov.tr

Türkiye’de 2016 yılı itibarıyla 109.809 dernek bulurken, Muş’ta bu sayı 366’dır. 2007 yılından bugüne dernek sayısında yüzde 200’lük bir artış sağlanmıştır.

13.4 Derneklerin Türleri ve Hedef Kitleleri

Derneklerin hizmet ettikleri amaçlar çeşitlilik göstermektedir. İçişleri Bakanlığı da derneklerin tüzüklerinde sundukları amaçlarına göre dernekleri sınıflandırmaktadır

Tablo 59: Derneklerin Türlerine Göre Dağılımı, 2014

Dernek Türleri	Sayıları
Gıda, tarım ve hayvancılık alanında faaliyet gösteren dernekler	2
İmar, şehircilik ve kalkındırma dernekleri	3
Kültür, sanat ve turizm dernekleri	31
Bireysel öğreti ve toplumsal gelişim dernekleri	12
Çevre doğal hayat hayvanları koruma dernekleri	7
Dış Türkler ile dayanışma dernekleri	0
Dini hizmetlerin gerçekleştirilmesine yönelik faaliyet gösteren dernekler	65
Düşünce temelli dernekler	-
Eğitim araştırma dernekleri	10
Engelli dernekleri	9
Hak ve savunuculuk dernekleri	12
İnsani yardım dernekleri	40
Kamu kurumları ve personelini destekleyen dernekler	2
Mesleki ve dayanışma dernekleri	47
Sağlık alanında faaliyet gösteren dernekler	8
Spor ve spor ile ilgili dernekleri	99
Şehit yakını ve gazi dernekleri	3
Toplumsal değerleri yaşatma dernekleri	15
Uluslar arası teşekküller ve işbirliği dernekleri	2
Yaşlı ve çocuklara yönelik dernekler	1

Kaynak: www.dernekler.gov.tr

İlde faaliyet gösteren dernekler arasında mesleki ve dayanışma dernekleri, dini hizmetlerin gerçekleştirilmesine yönelik faaliyet gösteren derneklerin ve spor ve spor ile ilgili derneklerin, ilk sıraları aldığı görülmektedir. Eğitim, araştırma dernekleri ve insani yardım dernekleri bunları izlemektedir.

Öncelikli Sorunlar

- Hak temelli sivil toplum örgütlerinin sayısının az olması
- Sivil toplum örgütleri faaliyetlerinin çeşitliliğinin az olması, politika yönlendirme süreçlerinde etkilerinin az olması
- İnsan kaynaklarının ve üyelerin yetersiz kalması
- Maddi kaynakların yetersiz olması
- Mevzuat konusunda bilgi eksikliği olması
- Üye alımı politikalarının geliştirilememesi
- Örgütlerin stratejik planlarının olmaması
- Kurumsal değil kişisel yönetim ile sürdürülebilirliğin sağlanamaması, kişiye bağlı kalınması
- Tanıtım faaliyetlerinin yetersiz olması
- Toplumda sivil toplum faaliyetlerine karşı duyarsızlık olması
- Belli alanlardaki (engelli, kadın vs.) derneklere sadece o topluluğun üyelerinin katılması
- Örgüt çalışmalarının yönetim ve üyelerin yoğunluklarına göre aksaması ve faaliyetlerde süreklilik sağlanamaması
- Özellikle nitelikli insan kaynağı gerektiren proje yazımı ve yürütülmesi gibi faaliyetlerin yapılamaması
- Üye aidatlarının düzenli ödenmemesi
- Bağış yapma oranının düşük olması
- Yerel sermayenin sosyal sorumluluk projelerine destek vermemesi
- Fon kaynakları konusunda bilgi eksikliği
- STK'lar arası iletişim eksikliği
- Üniversitelerin STK'larla iletişiminin yetersiz olması
- Dernekler mevzuatının kısıtlayıcılığı, prosedürlerin fazla olması ve idari para cezalarının caydırıcı olması

Çözüm İçin Temel Araçlar ve Fırsatlar

- STK'ların başında deneyimli kişilerin ve özverili çalışan çekirdek ekiplerin olması insan kaynakları açığının giderilmesi için önemlidir.
- STGM, Kalkınma Ajansı gibi kapasite geliştirmeye destek veren kurumların olması kurumsal kapasite geliştirme açısından önem taşımaktadır.
- Toplumda sivil toplum bilincinin geliştirilmesi için ilkokul, ortaokul ve lise öğrencilerine yönelik sivil toplumu tanıtıcı ve gönüllüğe özendirici programların düzenlenmesi, üniversite gençleri ve sivil toplum örgütleri bir araya getirecek tanıtım etkinliklerinin yapılması, katılımcılığın artırılması, bağış ve yardımlarının yapılmasının özendirilmesi için toplumun tüm kesimlerine yönelik çeşitli etkinlikler düzenlenmesi; engelli, kadın örgütleri gibi belli bir grubun iyileşmesini hedefleyen örgütlere tüm kesimlerden katılımın özendirilmesi gerekmektedir.
- Yönetimin etkinleştirilmesi ve insan kaynaklarının güçlendirilmesi için belirlenmiş olan mevzuat, yönetim, savunuculuk, lobicilik, kampanya yönetimi, gönüllü yönetimi gibi alanlarda eğitimler düzenlenmesi; sivil toplum örgütlerinde faaliyet raporu, çalışma programı ve stratejik plan hazırlanmasının ve doküman arşivi oluşturulmasının teşvik edilmesi yararlı olacaktır.
- Gönüllülerle işbirliğinin geliştirilmesi için örgütlerde gönüllü politikalarının ve gönüllü ağlarının oluşturulması, Üniversitelerin sürekli eğitim merkezlerinde STK çalışan ve gönüllülerine yönelik bir eğitim paketi hazırlanması önemlidir.
- Örgütlerin Mali Kaynaklarının Geliştirilmesi ve Çeşitlendirilmesi için fon kaynakları konusunda bilginin artırılması, Örgütler arasında işbirliklerinin teşvik edilmesi, Gençlerin ve üniversite öğrencilerinin gönüllü olarak yeni gelir kaynaklarının kullanımı için örgütlere destek olması, Valilik ve Kalkınma Ajanslarında proje yazımında destek olacak birimlerin olması ve proje döngüsü yönetimi eğitimlerinin alınması gibi önlemler yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

-Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

-AYHAN, Abdurrahman, (2012), Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Güvenlik İlkeleri, Sosyal Güvenlik Dergisi

-ALPER, Yusuf, (2015), www.filozof.net

-Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü

-Devlet Planlama Teşkilatı. (2007-1). *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, Sosyal Güvenlik, Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara: DPT

-İl Milli Eğitim Müdürlüğü

-Sosyal Güvenlik Kurumu, SGK, www.sgk.gov.tr

-Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, www.tuik.gov.tr

MUŞ İLİ SOSYAL ANALİZ RAPORU

2015

Şerefiye Mah. Cumhuriyet Cad. 943. Sok. No:1 65140 İpekyolu / Van

Tel : (0432) 215 65 55 (pbx) / Faks : (0432) 215 65 54 - (0212) 381 79 93

E-mail : bilgi@daka.org.tr / Web : www.daka.org.tr

www.facebook.com/doguanadolukalkinmaajansi
www.twitter.com/DAKA_org_tr